

Charles van Onselen, *The Fox and the Flies. The World of Joseph Silver, Racketeer and Psychopath*, Jonathan Cape, London 2007, s. 646, ilustracje, mapy

Jest to książka opowiadająca dzieje... kielczanina – Józefa Lisa żyjącego w latach 1868–1918. Tytułowy Józef Silver, to jedno z wielu przybranych nazwisk i aliasów tego samego Józefa Lisa. Tytuł, a przede wszystkim sylwetka głównego bohatera, wymagają wielu wyjaśnień. *Fox* (lis) w angielskim slangu oznacza również kradzież bądź oszustwo, a *Flies* (muchy) – to policjanci lub detektywi. A więc angielski tytuł stanowi zarazem rebus i grę słów. Można go przetłumaczyć jako: Lis i Muchy. Świat Józefa Silvera, Gangstera i Psychopaty.

Autorem książki jest profesor Uniwersytetu w Pretorii Charles van Onselen, stypendysta uniwersytetów w Cambridge, Oxford, Yale; członek Royal Society, laureat nagród z dziedziny literatury i historii.

Jest to dzieło solidne i niezwykle bogato udokumentowane. Onselen przez 30 lat z benedyktyńską cierpliwością i pasją zbierał materiały do książki, którą pisał 6 lat. W pracy zostały wykorzystane archiwa rządowe i nieoficjalne (w porządku alfabetycznym) – z Argentyny, Austrii, Belgii, Brazylii, Chile, Francji, niemieckiej Afryki południowo-zachodniej (obecnie Namibii), Niemiec, Polski, Republiki Południowej Afryki, Wielkiej Brytanii, USA; 58 tytułów czasopism, a także wiele, wiele prac, w tym polskich. Podstawowe archiwum polskie wykorzystane w pracy to Archiwum Państwowe w Kielcach i zespoły akt: Rząd Gubernialny Kielecki, Akta m. Kielc, akta urzędów administracji rosyjskiej z drugiej połowy XIX w., akta notarialne i sądowe (tu w bibliografii obfita ilość błędów literowych nazw polskich!). Wykorzystana została także „Gazeta Kielecka”. Same podziękowania dla osób współpracujących, w tym dla niżej podpisanego, obejmują dwie strony tekstu.

Ta rozległość poszukiwań Onselena wynikała z niezwyklej „wszechstronności” tytułowego „bohatera” – urodzonego w Kielcach, ale operującego w wielu miastach Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Południowej Afryki, Belgii, Argentyny, Brazylii, Belgii, Niemiec i Polski. Do wielu miejsc, takich jak na przykład Londyn czy Nowy Jork Lis powracał wielokrotnie.

Onselen próbując odtworzyć świat Józefa Lisa musiał podążać jego śladem i to w jakimś stopniu tłumaczy rozległość jego poszukiwań. Nie przypuszczał jednak, że aktywność jego bohatera będzie obejmować kilka kontynentów. Lis z oczywistych przecież powodów całe życie kluczył, zacierał ślady, uciekał „przed swoimi zbrodniami”, zmorami i prześladowcami. To stąd taka imponująca liczba jego przybranych nazwisk i pseudonimów (główne to: Lis, Liss, Silver, Smith i inne, nie licząc imion). Wielokrotnie aresztowany, nagminnie kłamał, zmyślał, tworzył mity i fikcje, które powodowały, że trudno było za nim trafić. Inny autor zrezygnowałby z dalszych poszukiwań, ale nie Onselen.

Do pracy dołączony jest słownik przybranych nazwisk, aliasów i pseudonimów Lisa i jego towarzyszy, oraz nie mniej liczne zestawienie, prac, których się podejmował. Lis był przede wszystkim sutenerem i alfonsem, ale także gangsterem, włamywaczem, złodziejem, handlarzem żywym towarem, szulerem, szmuglerem, a ponadto – przejściowo – fryzjerem, perukarzem, sklepikarzem, handlarzem, restauratorem, właścicielem domów publicznych. To nie wszystko. Zdarzało mu się być agentem policyjnym w Stanach Zjednoczonych i policjantem w Południowej Afryce, aby wreszcie zostać szpiegiem na froncie wschodnim I wojny światowej. Ale przed wszystkim był bezwzględny zabójcą, gwałcicielem, bigamistą i sodomitą.

Jak rozpoczęły się te poszukiwania? W 1945 r. w szpitalu dla umysłowo chorych w małym miasteczku Potchefstroom, położonym około 100 km od Johannesburga w Południowej Afryce, zmarła urodzona około 1880 r. niejaka „Lizzie Silver”, „żona” Józefa Lisa. Naprawdę nazywała się Rachel Laskin i była Żydówką pochodzącą z polskiego Opatowa. Określenie „żona”, to w jej sytuacji raczej eufemizm. W rzeczywistości była jego niewolnicą i prostytutką, a przede wszystkim ofiarą, którą Lis jako bezużyteczną pozostawił w 1905 r. w „azylu” dla umysłowo chorych, nie chcąc płacić kosztów jej utrzymania, i wyjechał do niemieckiej Afryki południowo-zachodniej.

W latach 70. w bibliotece w Johannesburgu profesor Onselen przeczytał w miejscowej gazecie *Standard and Diggers' News* raport ze sprawy sądowej, który relacjonował posiedzenie „Amerykańskiego Klubu” z 1898 r. Przewodniczył mu mężczyzna o nazwisku Silver. „Amerykański Klub” to organizacja sutenerów, zajmująca się, poza czerpaniem zysków z prostytucji, handlem żywym towarem. Onselen zainteresował się tym, bo w tym czasie badał problem społecznego uwarunkowania działalności kryminalnej i prostytucji, a także jej roli w społeczności górników południowej Afryki. W 1903 r. inne pismo *Star* poinformowało, że Silver pojawił się jako świadek i „amerykański agent”, ale jego związki ze skorumpowaną policją zdawały się być oczywiste. Zaczęło się więc odkrywanie coraz to nowych śladów, wyraźnie zacieranych przez Silvera. Był on mistrzem mistyfikacji. Często tropy okazywały się fałszywe, a znalezienie właściwych trwało niekiedy lata. Silver był czasami kryminalistą, a niekiedy policjantem. Przełomem w poszukiwaniach było znalezienie obszernej niemieckiej dokumentacji, będącej konsekwencją aresztowania Silvera w niemieckiej Afryce południowo-zachodniej, i skazania go przez sąd na trzy lata za stręczycielstwo. Dopiero wtedy okazało się,

że aresztowany naprawdę nazywa się Józef Lis i pochodził z rosyjskiej Polski. Urodził się w 1868 r. w Kielcach!

Onselen z trudnością się orientował, gdzie leżą Kielce. W 1979 r., gdy dokonał tego odkrycia, zimna wojna trwała w najlepsze, podobnie jak władza apartheidu w Republice Południowej Afryki. Wszelkie próby kontaktu były cenzurowane i utrudnione. Szanse na to, że list adresowany do bloku wschodniego dotrze do miejsca przeznaczenia i znajdzie drogę powrotną, były wyjątkowo marne. Ale niez mordowany Onselen pisał do instytucji i urzędów pytając o właściwe archiwa.

Nie sposób jest zrelacjonować szczegółowo historii trzydziestoletnich poszukiwań Onselena od Południowej Afryki, poprzez Polskę, Chile, USA i Anglię i inne kraje, a przede wszystkim jego niezwykłego uporu i intuicji, która pozwoliła mu wytropić zbrodnie i występki przestępcy. Jest to tym bardziej godne podziwu, że Lisowi udawało się zacierać ślady, mimo że szukała go policja całego świata. Zastanawiający jest epilog jego kariery. Według Onselena, Lis wiosną 1918 r. został rozstrzelany przez Austriaków na froncie wschodnim, za szpiegostwo na rzecz Rosjan. Prawdę mówiąc taki kres jego działalności robi wrażenie czegoś sztucznego i nienaturalnego w dotychczasowym życiu Józefa Lisa.

Czytelnika z pewnością najbardziej zainteresują dwa rozdziały książki Onselena – pierwszy i ostatni. Pierwszy opowiada o rodzinnym środowisku Lisa – Kielcach, ostatni przynosi prawdopodobne rozwiązanie makabrycznej zagadki słynnego londyńskiego Kuby Rozpruwacza.

Rozdział „kielecki” otwiera wiele mówiące motto: „Gdzie jest gniazdo, jest i ptak”. Opowiada, niezwykle poprawnie jak na autora tak odległego od problematyki polskiej, o historii miasta i jego położeniu w drugiej połowie XIX w. Dużo miejsca autor poświęcił konsekwencjom napływu, po 1862 r., ludności żydowskiej do Kielc. Już w 1897 r. Żydzi, w liczbie 6400, stanowili jedną czwartą ludności miasta. Musiało to prowadzić do napięć i sporów, niestety rzadko rejestrowanych w źródłach.

Rodzina Lisów wywodziła się ze świętokrzyskich miasteczek takich jak: Bodzentyn, Chmielnik, Działoszyce i Opatów. Jego dziadek Abba, zajmujący się w Działoszycach i okolicy handlem tytoniem, przeniósł swój proceder do Kielc. Wspominał go młody Adolf Dygasiński („W Kielcach”), który z kolegami sprzedawał mu swe książki i ubrania, aby dostać pieniądze na spłacenie długów karcianych. Ojciec Józefa, Anzelm urodził się w Chmielniku w 1849 r., a w 1863 r. przeniósł do Kielc. Zajmował się drobnym handlem oraz szmuglowaniem alkoholu, papierosów i tytoniu. Jego matka, Hanna Kweksylberg, pochodziła ze Staszowa, ale jej rodzina z Opatowa, i również zajmowała się sprzedażą tytoniu. Wzięli ślub w 1866 r. Anzelm miał 17 lat, Hanna – 16. Dwa lata później w tej rodzinie w 1868 r. urodził się Józef Lis, jako trzecie żydowskie dziecko w Kielcach, co z dumą odnotowała kronika gminy żydowskiej. W sumie małżeństwo Lisów miało 9 dzieci – 5 dziewcząt i 4 chłopców. W 1873 r. Hanna Lis urodziła dziecko pozamałżeńskie – syna Jakuba, zarejestrowane jako dziecko Anzelma. Jakub miał w przyszłości odegrać niezwykle ważną rolę w życiu i działalności Józefa, jako jego

prawa ręka. Kompleksy i urazy będące konsekwencją nieudanego życia rodzinnego, w tym szczególnie romansów i zdrad jego matki, miały, zdaniem Onselena, podstawowy wpływ na osobowość Józefa Lisa. W 1892 r. jego rodzice rozwiedli się, ale nadal żyli razem, aby pogodzić się ostatecznie w 1912 r. Rodzina Lisów nie posiadająca własnego mieszkania czy domu, wielokrotnie zmieniała miejsce zamieszkania. Mieszkali w Kielcach między innymi przy ul. Hipotecznej (obecnie pl. Wolności), ulicach: Niecałej, Czarnowskiej i Małej.

Próbując zrekonstruować czynniki, które mogły wpłynąć na kształtowanie się przestępczej osobowości Józefa Lisa, Onselen wymienia małomiasteczkową atmosferę, w tym szczególnie targi i jarmarki, na których mogli działać szulerzy, złodzieje, oszuści i prostytutki. Obok tego, czy może przede wszystkim, wskazał na swoistą „tradycję rodzinną”. Ojciec Józefa – Anzelm – brał udział, w co najmniej jednym napadzie rabunkowym, na sklep futrzarski Gawlika w Kielcach. O tym rabunku wiemy więcej, bo doniosła o nim szczegółowo „Gazeta Kielecka”. Ale Anzelm Lis nie gardził drobniejszymi kradzieżami i przestępstwami. Bardziej może dziwi, że pozostawał tak długo na wolności, co należy przypisać jego zdolnościom do korumpowania policji i urzędników. A więc, wyjeżdżając do Anglii w sierpniu 1884 r. i mając niecałe 16 lat, Józef Lis miał za sobą spory bagaż rodzinnych doświadczeń i kompleksów. Ten szokujący dla naszego pokolenia młody wiek emigrującego w daleki świat Józefa Lisa nie był w tamtym czasie czymś nienaturalnym, a co więcej miał znamiona celowego planowania i działania.

Józef Lis (Silver) swą przestępczą karierę międzynarodowego gangstera rozpoczął w Londynie w latach osiemdziesiątych XIX w. Nieustannie zmieniał tożsamość, nazwiska, pseudonimy, a także miejsce pobytu. Był niezwykle sprawnym organizatorem świata przestępczego, czemu sprzyjały jego zdolności do manipulowania ludźmi, ale także bezwzględność i okrucieństwo. Był przede wszystkim sutenerem, „królem alfonsów” i handlarzem żywym towarem, włamywaczem, ale także donosicielem i agentem policyjnym, poruszającym się doskonale w środowisku skorumpowanej policji. Wielokrotnie tropiony, a nawet skazywany, przeważnie jednak tylko za pojedyncze przestępstwa i wykroczenia. Tak naprawdę policji jakiegokolwiek kraju działającej w pojedynkę, nigdy nie udało się zorientować się w całokształcie jego kryminalnej działalności. Od czasu wyjazdu z Kielc w 1884 r. Lis działał w Europie, Południowej Afryce i obu Amerykach – w Londynie (w latach 1885–89, 1895–98, 1914–16), Nowym Jorku (1889–93, 1895, 1914), Pittsburghu (1893–94), Johannesburgu (1898–99), Kimberley (1900, 1902), Cape Town (1901–02, 1903–05), Bloemfontein (1902–03), Swakopmund (1905), Windhoek (1905–06), Neumünster, Paryż (1908–09), Antwerpia, Bruksela, Liège, Aachen (1909–10), Buenos Aires (1910), Santiago-Valparaiso (1910–13), Rio de Janeiro (1914–16).

W całym swym życiu był przede wszystkim międzynarodowym gangsterem, internacjonalą z amerykańskim paszportem, dla którego nie istniały granice. Jego „organizacyjne” zaplecze oraz sztab najbliższych współpracowników składał się w znakomitej

większości z polskich Żydów, szczególnie pochodzących z Kielc i regionu. W Południowej Afryce zwano ich, nie wiedzieć dlaczego, „Peruwiańczykami”. Sam Lis religijny nie był, a ortodoksyjnymi Żydami pogardzał.

Według Onselena w czasie I wojny światowej Lis powrócił na ziemię polskie i jako rosyjski szpieg został schwytany przez Austriaków, a po okresie więzienia w Jarosławiu, rozstrzelany w 1918 r.

Najwięcej kontrowersji i dyskusji wzbudziła hipoteza Onselena twierzącego, że to właśnie Lis był słynnym Kubą Rozpruwaczem, masakrującym w niezwykle okrutny, a zarazem i wyrafinowany, sposób prostytutki w londyńskiej dzielnicy Whitechapel w 1888 r.

W ciągu niewielu dni, które upłynęły od opublikowania książki najwięcej sensacji i kontrowersji wywołał właśnie ten rozdział. Został on usytuowany poza głównym tokiem narracji i chronologii książki, co jeszcze bardziej podkreśla jego odrębny charakter. Onselen uważa, a nawet jest przekonany, że nieuchwytnym mordercą był Józef Lis. Do tego wniosku doprowadziła go staranna, wielowątkowa analiza psychologiczna, medyczna i kryminalistyczna. Co więcej, bez uwzględnienia tego epizodu życiorys Lisa jest niejasny i niepełny.

Najważniejsze przesłanki można sformułować następująco:

- Psychopatyczny świat i osobowość seryjnego mordercy, zarążonego nienawiścią do kobiet, szczególnie „sprzedajnych”, pogłębianą niewiernością matki, syfilisem, którym zaraził się w londyńskim Whitechapel i faktem, że został ojcem niechcianego, nieślubnego dziecka, którego matką była prostytutka.

- Zgodnie z metodami opisanymi w biblijnej Księdze Ezechiela, zapowiadającej ukaranie metaforyczne izraelskiej nierządniczy, zamordował, co najmniej trzy ofiary (obcięcie uszu, nosa, wyjęcie serca i innych organów), łącznie ze ściąganiem pierścionków.

Przesłanki z zakresu kryminalistyki:

- Zbieżność zamieszkania, pobytu i morderstw – Lisa i jego najbliższego przyjaciela Adolfa Goldberga, który mieszkał w Whitechapel; obydwoj posiadali doskonałą znajomość topografii terenu (przejść i kryjówek), co ułatwiało Lisowi zbrodnie.

- Lis był fryzjerem, a zarazem felczerem, co wyjaśnia jego sprawność i „umiejętności” przy dokonywaniu morderstw; występowała tu zbieżność i recydywa unikalnych, a zarazem i drastycznych metod, które zdarzało mu się i później stosować.

- Dziesiątki meldunków i zeznań świadków wskazuje na „wschodniego Żyda”, a najbardziej szczegółowy opis odpowiada rysopisowi J. Lisa. Według jednej z kobiet był to właśnie Lis.

- Aresztowanie Lisa w charakterze podejrzanego i przetrzymywanie go pod zarzutem kradzieży zegarka. Zwolnienie z powodu braku dowodów i podwójnej gry Lisa, który był też agentem policyjnym.

- Nagły wyjazd połączony ze zmianą tożsamości – Józef Lis stał się Josephem Silverem.

– Ponura sława i prestiż, jaki od tamtej pory towarzyszyła Silverowi wśród grona wtajemniczonych towarzyszy ze świata przestępczego.

Wiadomo, że w wyniku śledztwa londyńska policja aresztowała podejrzanego o kradzież zegarka polskiego Żyda Józefa Izaaka będącego zarazem informatorem policji. Pomimo poszlak i podejrzeń oraz notatki jednego z detektywów: „To jest duża sprawa”, policja nie mając niezbitych dowodów wypuściła go po 4 miesiącach. Niezwykle dla angielskiej policji było przetrzymanie podejrzanego o kradzież zegarka, współpracującego z nią złodziejaszka, przez tak długi okres czasu. Po uwolnieniu podejrzanym wyjechał do Ameryki, zmienił nazwisko, a morderstwa w Londynie ustały całkowicie.

Według Onselena Józef Izaak i Józef Lis, a następnie Joseph Silver to ta sama osoba. Sam autor stwierdził: „Nie szukałem Kuby Rozpruwacza, to on mnie znalazł”. Onselen przeprowadził ten historyczny proces poszlakowy z wielką starannością.

I wreszcie epilog jego życia. Według Onselena Lis został aresztowany w pobliżu frontu wschodniego przez wojskowe władze austrowęgierskie na początku 1917 r. pod zarzutem kradzieży i szpiegostwa. Zamknięto go w więzieniu wojskowym w Jarosławiu w Galicji. Sytuacja była niezwykle. Z pochodzenia kielecki Żyd z amerykańskim paszportem, aresztowany na polskiej ziemi przez armię austriacką pod zarzutem szpiegostwa na rzecz Rosjan. Latem 1918 r. według sentencji austriackiego sądu wojskowego został rozstrzelany i pochowany w nieznanym miejscu – gdzieś na polskiej ziemi. Jego matka i ojciec przeżyli go, a bratanek Majer Lis jeszcze do września 1942 r. mieszkał w zachowanym do dziś domu w Kielcach przy ulicy Małej. Stąd jego ostatnia droga zawiodła go do miejsca zagłady w Treblince.

Dość długo ten właśnie fragment rekonstrukcji życia Lisa wydawał się nie do końca wiarygodny. Dlaczego Lis powrócił ryzykując tak wiele? Ale w innym miejscu książki znalazłem tajemniczą informację o pożyczce pieniędzy od rosyjskiej tajnej policji politycznej – Ochrany. Można przypuszczać, że Onselen nie miał w tej kwestii więcej informacji i ten wątek nie mógł być bardziej rozwinięty. Szkoda, bo to mogłoby wiele wyjaśnić, również w kwestii ewentualnych powiązań Lisa z rosyjskim wywiadem.

Nie znając treści książki Onselena można by sądzić, że jest to kolejna pozycja szukająca taniej sensacji przy pomocy kolejnego wcielenia Kuby Rozpruwacza. Trzeba ją przeczytać, aby zmienić zdanie i dojść do wniosku, że mamy do czynienia z niezwykle książką w zakresie treści i metody. Niezwykle wyrafinowaną metodologią i bogactwem treści góruje nad wieloma pracami naukowymi. Onselenowi udało się to, czego nie udało się policji całego świata – wytropił i wyjawiał zbrodnie gangstera. Przybliżył w ten sposób kontekst i potrzebę utworzenia międzynarodowej organizacji i porozumienia policji kryminalnej – Interpolu.

Mam nadzieję, że wkrótce o tym wszystkim przekonają się polscy czytelnicy książki Onselena.

Jerzy Szczepański

Kronika

Marcin Kolasa (Muzeum Historii Kielc)

Dary i nabytki Muzeum Historii Kielc w latach 2006-2008

Muzeum Historii Kielc powstało 1 IX 2006 r. Znalazło siedzibę w zabytkowej dziewiętnastowiecznej kamienicy przy ulicy św. Leonarda 4, w miejscu, gdzie od 1913 r. działało muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Dzisiejsze muzeum tworzone było od podstaw i nie posiadało własnych zbiorów.

W pierwszym etapie należało odpowiednio przygotować i wyposażać sale ekspozycyjne, a przede wszystkim zgromadzić eksponaty. Wobec tego początkowy okres działalności pracownicy muzeum poświęcili na kwerendy w muzeach, archiwach i bibliotekach w całej Polsce. Podjęte działania pozwoliły zgromadzić ponad 1000 eksponatów – wiele z nich użyczonych zostało w formie długotrwałych depozytów. Szczególne miejsce wśród deponentów zajmuje Muzeum Narodowe w Kielcach, przez dziesiątki lat gromadzące przedmioty związane z historią Kielc i regionu. Dużą część tych eksponatów można obecnie zobaczyć na stałej ekspozycji Muzeum Historii Kielc.

Przy tworzeniu własnych zbiorów, oprócz zakupów i przekazów od rozmaitych instytucji (m.in. Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Urzędu Miasta Kielce), znaczącą rolę odgrywają prywatni darczyńcy. Mieszkańcy Kielc licznie odpowiadają na apele muzeum o wzbogacanie zbiorów muzealnych. Przekazują pamiątki rodzinne, dokumenty, stare fotografie, elementy wyposażenia domów i mieszkań, a czasem gromadzone przez lata zbiory związane z historią miasta. To dzięki ich ofiarności zbiory Muzeum Historii Kielc sięgają już ponad 2000 eksponatów.

Muzealia obejmują 2 zasadnicze grupy obiektów wpisywanych do ksiąg inwentarzowych „Historia” oraz „Sztuka”. Pozostała część przedmiotów (obiekty o mniejszej wartości ekspozycyjnej i merytorycznej, materiały pomocnicze, kopie, destrukty itp.) inwentaryzowana jest w księdze pomocniczej, tzw. materiałowej. W końcu 2008 r. zbiory Muzeum Historii Kielc liczyły 823 muzealia wpisane do ksiąg inwentarzowych „Historia” i „Sztuka”, 1278 obiektów wpisanych do księgi materiałowej; w muzeum znajdowało się ponadto 1265 depozytów.

Na zbiory historyczne składają się zabytki archeologiczne, archiwalia, ikonografia, kartografia, numizmatyka, sfragistyka, falerystyka i varia. Zbiory sztuki obejmują malarstwo, grafikę i rysunek, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne.

1. Naczynie ceramiczne znalezione przy kościele św. Wojciecha , XI - XII w., stan po rekonstrukcji, nr inw. MHKi/H/147

W poniższym tekście pokrótce omówione zostaną poszczególne rodzaje zbiorów, a także przedstawione najcenniejsze i najbardziej interesujące eksponaty.

Najwcześniejszy okres dziejów miasta ilustrują znaleziska archeologiczne. To przede wszystkim obiekty przekazane do muzeum przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, pozyskane w wyniku badań archeologicznych na placu św. Wojciecha, przeprowadzonych w latach 2006–2007. Podczas wykopalisk natrafiono początkowo na pozostałości pochówków z cmentarza przy kościele św. Wojciecha. Do muzeum trafiły datowane na XVIII w. medaliki, pierścionki miedziane i koraliki. Jednak daleko bardziej interesujące było odkrycie pozostałości wczesnośredniowiecznej chaty półziemiankowej, stanowiące potwierdzenie lokalizacji najstarszej osady przedlokacyjnej przy kościele św. Wojciecha. Wśród materiału zabytkowego znalezione w obrębie pozostałości chaty warto wymienić dzban wykonany z białej glinki kaolinowej. Świadczy on o pozycji majątkowej i społecznej właściciela. Rozbite na liczne fragmenty naczynie udało się zrekonstruować. Można je datować na XI–XII w. Ponadto na stanowisku znaleziono m.in. przęślik gliniany i brązowy kabłączek skroniowy. Przedmioty te, a także hipotetyczną rekonstrukcję drewnianej chaty, można oglądać na muzealnej ekspozycji.

Wśród najstarszych eksponatów szczególnie cenny jest datowany na XI w. skarb srebrny z Małogoszcza. Składa się on z ponad 400 monet, ozdób srebrnych i płacideł w formie srebrnych placków oraz z pozostałości glinianego naczynia. Większość skarbu stanowią denary krzyżowe zwane powszechnie „krzyżówkami”, w mniejszej części denary zachodnioeuropejskie. Wśród ozdób na uwagę zasługuje piękna srebrna lunula – wisior w kształcie półksiężyca, symbol płodności. Skarb z Małogoszcza to niezwykle interesujące źródło historyczne dotyczące obszaru położonego na północ od Białej Nidy, gdzie dotychczas tego rodzaju znaleziska nie były znane. Dokładny opis skarbu zawierają opracowania prof. dr hab. Stanisława Suchodolskiego i dr Bożeny Reyman-Walczak¹.

Kolejną grupę muzealiów stanowią archiwalia: dokumenty, druki, listy ukazujące życie społeczne, gospodarcze i polityczne Kielc. Ramy czasowe sięgają od pierwszej połowy XIX po schyłek XX w. Spośród zróżnicowanego zbioru warto wymienić kilka najciekawszych eksponatów.

2. Skarb srebrny z Małogoszcza, XI w., nr inw. MHKi/H/124

Z pierwszym numerem w księdze inwentarzowej kolekcji historycznej muzeum figuruje niezwykle cenny dokument. Jest to księga ewidencji broni prowadzona przez kieleckiego policmajstra w latach 1911–1914. Wykaz zawiera informacje na temat rodzaju, ilości i miejsca przechowywania broni będącej w posiadaniu mieszkańców miasta i okolicznych majątków. Skrupulatnie prowadzona przez carskiego urzędnika, dawała mu wiedzę, nieocenioną zwłaszcza w czasie niepokoju.

Do muzeum trafił też interesujący dokument związany z zapisaną w historii miasta (a przez związki z ks. Piotrem Ściegiennym także w historii Polski) rodziną Pan-

¹ Maszynopis w Muzeum Historii Kielc.

toczków. Jest to odpis aktu notarialnego sprzedaży Szymonowi Pantoczkowi domu mieszkalnego przy ul. Wielkiej 55 w Kielcach wraz z mieszczącą się w nim apteką. Dokument jest datowany na 16 IV 1825 r.

3. Odpis aktu notarialnego sprzedaży Szymonowi Pantoczkowi domu mieszkalnego z apteką, 1825 r., nr inw. MHKi/H/134

Innym niezwykle efektownym eksponatem jest świadectwo czeladnicze Franciszka Suligi, wydane w 1898 r. przez Urząd Starszych Zgromadzenia Ślusarzy w Kielcach. Spisane w języku polskim i rosyjskim, ozdobione jest piękną bordiurą zawierającą symbole cechowe, miejskie i państwowe oraz widoki Kielc.

Unikatowym muzealium jest rękopis pracy „Pamiętnik Kielecki. Zbiór prac ku uczczeniu Adama Mickiewicza (1798–1898)”, wydanej drukiem w 1901 r. przez Bronisława Bieńkowskiego². Wśród autorów widnieją nazwiska Tadeusza Jana Wagnera, Romana Plenkiewicza, Feliksa Rybarskiego, Wincentego Choroszewskiego, Stanisława Możdżeńkiego, Konrada Gąsiorowskiego, Józefa Wigury, Wincentego Giebartowskiego, Stanisława Ciszewskiego, Wojciecha Gersona, Jarosława Korwina, Jana Łosia, Bronisława Bieńkowskiego, Julii Kietlińskiej-Rudzkiej, Zygmunta Wasilewskiego, Zdzisława Bitnera, Józefa Długosza, Zofii Kowerskiej, Jana Ogiń-

2 *Pamiętnik Kielecki. Zbiór prac ku uczczeniu Adama Mickiewicza (1798–1898)*, Kielce 1901.

skiego-Kontrymowicza, Eleuterego Siemiradzkiego, S. Kontkiewicza. Twórcami grafik i rysunków są Wojciech Gerson i Rajmund Niesiołowski.

Zabytkiem zapomnianej już dzisiaj sztuki epistolarnej jest zbiór listów do Rajmunda Duchnowskiego, nauczyciela Szkoły Wyższej Realnej w Kielcach, pisanych latem 1863 r. przez jego żonę Henriettę Duchnowską (z domu Paprocką). Rzucają one nieco odmienne światło na postać nauczyciela, uważanego dotychczas za rusofila i konformistę, stanowią ciekawy przyczynek do obrazu Kielc w czasie powstania styczniowego.

Niewielki na razie zbiór numizmatyczny zapoczątkował „Grosz polski z miedzi kraiowey” z 1824 r., bity z kruszcu pochodzącego ze złóż w Miedzianej Górze. Pozostałe numizmaty to m.in. carskie ruble z XIX i początku XX w., polskie marki, druki akcji i obligacji z dwudziestolecia międzywojennego, banknoty, monety i kartki z PRL-u.

Muzeum Historii Kielc gromadzi także zbiór kartograficzny – głównie mapy obejmujące obszar województwa czy guberni kieleckiej, plany miasta oraz poszczególnych budynków i posesji. W zbiorze znajdują się m.in.: mapa guberni kieleckiej z 1914 r. oprac. przez J. M. Bazewicza i plan Kielc z 1917 r. z drukarni St. Święckiego. Wart uwagi jest także plan budowy domu mieszkalnego przy ul. Zamkowej 10 w Kielcach w skali 1:120 ze szkicem sytuacyjnym posesji w skali 1:750, sporządzony przez Budowniczego Obwodu Kieleckiego Aleksandra Borkowskiego na zlecenie Michała Malinowskiego.

Wśród zbiorów sfragistycznych znajdziemy zarówno tłok pieczętny kieleckiego notariusza z trzeciej ćwierci XIX w. z herbem guberni, jak i okupacyjny tłok z dworca kolejowego w Kielcach z hitlerowską „gapą” w centrum. Osobną grupę stanowią tłoki pieczętne kieleckich przedsiębiorców i rzemieślników: stempel patentowy z Wytwórni Konserw Leopolda Fijałkowskiego czy dwuczęściowy tłok suchej pieczęci ze składu wędlin P. Michałowskiego. Pieczęć lakową, stempel odcisnięty tuszem czy tzw. suchy stempel odnaleźć można na kilkudziesięciu obiektach. Stanowią one doskonałe źródło informacji o kieleckich firmach, warsztatach, przedsiębiorcach czy kupcach. Pozwalają także prześledzić zmiany zachodzące w pieczęciach instytucji państwowych i miejskich.

Zbiory falerystyczne obejmują głównie odznaczenia i medale wojskowe, w tym będące świadectwem udziału kielczan w wojnach światowych (np. Krzyż *Virtuti Militari* i Krzyż Walecznych nadane żołnierzowi 2. Pułku Artylerii Lekkiej Legionów za obronę Modlina we wrześniu 1939 r.) oraz dokumentujące przynależność do rozmaitych organizacji państwowych i społecznych (Państwowa Odznaka Sportowa z 1936 r., Odznaka Kieleckiego Towarzystwa Cyklistów z początku XX w. i inne).

Zbiór fotografii obejmuje ponad 1500 obiektów (wraz ze zbiorami ikonograficznymi biblioteki muzealnej). Przechowywane są na rozmaitych nośnikach: od szklanych i celuloidowych negatywów, przez odbitki na kartonie opatrzone kunsztownymi winietkami zakładów fotograficznych, po współczesne – na papierze fotograficznym

4. Tłok pieczętny kieleckiego notariusza Konstantego Holewińskiego, XIX w., nr inw. MHKi/H/133

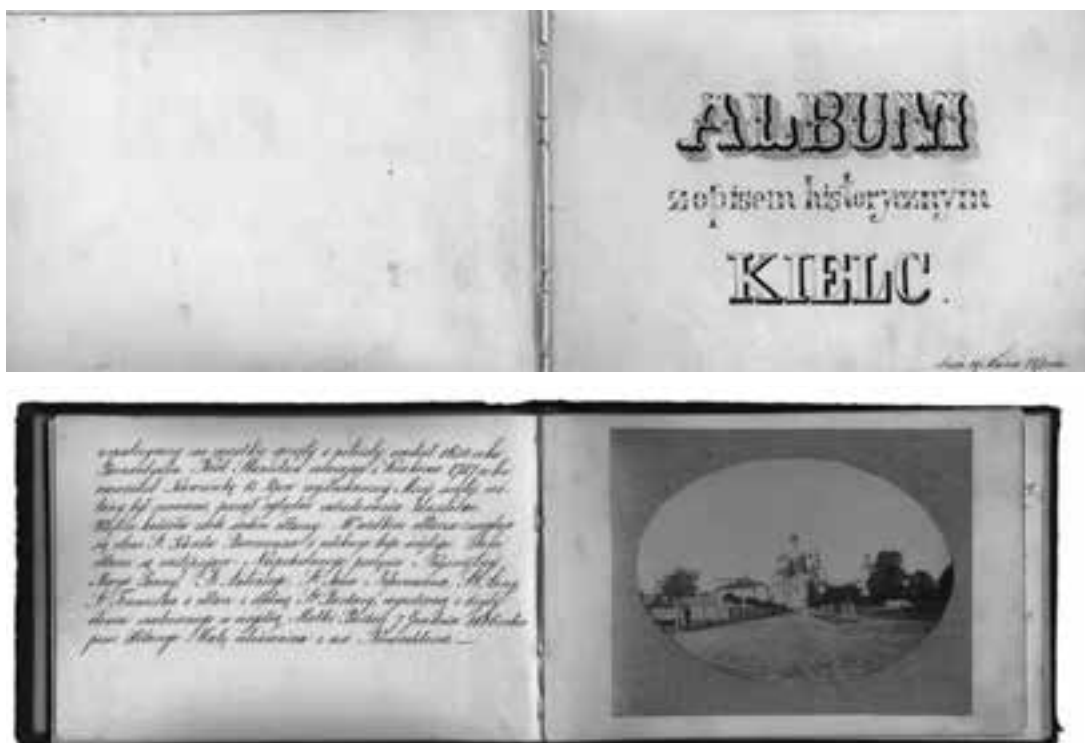

5. Tłok pieczętny z kieleckiego dworca kolejowego, okres II wojny światowej nr inw. MHKi/H/216

6. Odznaka Kieleckiego Towarzystwa Cyklistów, początek XX w., nr inw. MHKi/H/264

oraz fotografie zapisane w formie plików cyfrowych. Wiele z tradycyjnie wykonanych odbitek nosi stemple znanych kieleckich zakładów fotograficznych: B. Wilkoszewskiego, S. Rachalewskiego, S. Saneckiego, A. Badziana i współczesnych fotografików kieleckich: J. Kamody, J. Buczkowskiego, P. Pierścińskiego. Najstarsze fotografie znajdują się w „Albumie z opisem historycznym Kielc” z 1878 r. Unikatowe widoki rynku, wzgórze zamkowego, katedry, cerkwi, kościoła św. Wojciecha, Karczówki czy parku miejskiego – wraz z towarzyszącym im krótkim opisem – stanowią nieocenione źródło historyczne. Należy zaznaczyć, iż większość zbioru fotografii stanowi ikonografia miasta. Zdjęcia budynków, ulic i placów pozwalają śledzić przemiany architektoniczne i rozwój przestrzenny Kielc od drugiej połowy XIX w. po czasy współczesne.

7. Album z opisem historycznym Kielc, 1878 r., nr inw. MHKi/H/253

Muzeum dysponuje też zbiorem fotografii kielczan w znacznej części pochodzących z albumów rodzinnych. Powstaje z nich portret mieszkańców miasta – przedstawiciele różnych profesji, urzędników, policjantów, strażaków, wojskowych, uczniów, nauczycieli, ukazanych zarówno w ujęciach portretowych, jak i na okolicznościowych fotografiach grupowych oraz podczas rozmaitych uroczystości, obchodów, świąt.

Varia obejmują rozmaite przedmioty – elementy wyposażenia domów, ubiory, wytwory kieleckich zakładów rzemieślniczych i fabryk, drobne akcesoria. Wśród dziesiątek eksponatów uwagę zwracają tablice żeliwne, wiszące jeszcze na początku XX w. na ścianach kieleckich domów. Spełniały one rolę porządkową i informacyjną. Starannie wykonane, z napisami w języku polskim i rosyjskim, stanowią doskonałe obiekty ekspozycyjne. Na wystawie można obejrzeć między innymi tablicę z ul. Konstantego (dziś H. Sienkiewicza), z domu Gierowskich przy ul. Wesołej czy też żeliwne szyld Agencji Sankt Petersburskiego Towarzystwa Ubezpieczeń.

Dużym zainteresowaniem wśród zwiedzających muzeum cieszą się przedmioty będące wytworem rodzimego rzemiosła i przemysłu. Uwagę przyciągają wyroby kieleckiej Huty „Ludwików”, wśród nich hełm strażacki, chochla wojskowa (do kuchni polowej) czy rzadko spotykany w zbiorach kolekcjonerskich czajnik przeznaczony

8. Tableau Seminarium Duchownego w Kielcach, 1920 - 1925, nr inw. MHKi/H/132

dla marynarki wojennej. Obejrzyć można także wagę szalkową sygnowaną: *A. Czerwieńiec / Kielce* czy też budzik z zakładu zegarmistrzowskiego Sz. Kanera.

Niezwykłe są przedmioty wytworzone przez kieleckiego przedsiębiorcę – a zarazem wynalazcę ekscentryka – Leopolda Fijałkowskiego. Jest wśród nich pochodząca z początku XX w. gitara elektryczna przez niego zaprojektowana i własnoręcznie wykonana. Doskonale prezentuje się także konserwa szklana (z fasolką!) sporządzona według sposobu potwierdzonego patentem z 1937 r. (oryginał w muzeum). Inne wynalazki L. Fijałkowskiego to „pętlice gumowe do szelek” (patent z 1925 r.), „wieczne muchołapki”, „szybkogrzejka” do gotowania wody, rower resorowany czy pasta do butów przedłużająca trzykrotnie ich użytkowanie (o czym mieli zaświadczyć m.in. listonosze).

Duże wrażenie na zwiedzających robi miedziany syfon do przewożenia wody gazowanej pochodzący z browaru Karscha, używany następnie przez kieleckiego przedsiębiorcę Longina Pobiegę (co dokumentuje odpowiedni stempel bity na butli). Na ekspozycji można również zobaczyć jeden z symboli PRL-u: pralkę wirnikową „Fra-

9. Tablica żelazna z domu Gierowskich, początek XX w., nr inw. MHKi/H/273

10. Chochła wojskowa, wyrób „Huty Ludwików”, 1939 r., nr inw. MHKi/H/140

nia”, wyrób Kieleckich Zakładów Wyrobów Metalowych „SHL” z lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku.

Imponująco przedstawia się zbiór rozmaitych akcesoriów i elementów wyposażenia z kieleckich aptek: Z. Bzowskiego, D. Patka, K. Leydo, J. Krzanowskiego i C. Gierałtowskiego. Interesujące obiekty znaleźć można także wśród zbioru przedmiotów z kieleckich restauracji i kawiarni („Versal”, „Royale”, „Cafe Italia” i inne).

Niektóre przedmioty – oprócz swej funkcji użytkowej czy zdobniczej – oznaczone są napisami lub puncami świadczącymi o ich szczególnym przeznaczeniu. Przykładem jest zestaw sztućców z warszawskiej wytwórni „Fraget” używany w kasynie

11. Leopold Fijałkowski ze skonstruowaną przez siebie gitarą elektryczną, fot. przed 1939 r., nr inw. MHKi/Mat/315

12. Sztućce z kasyna podoficerskiego 4. Pułku Piechoty Legionów w Kielcach, druga połowa lat 30. XX w., nr inw. MHKi/H/276-8

13. Suknia ślubna, 1936 r., nr inw. MHKi/H/236

podoficerskim 4. Pułku Piechoty Legionów, o czym informuje puncowany napis: *K. P. 4 P.P.LEG*. Sztućce pochodzą prawdopodobnie z zestawu ofiarowanego kasynu w latach trzydziestych przez prezydenta Kielc Stefana Artwińskiego. Funkcję pamiątkową ma także złożona puszka na tytoń z wygrawerowaną inskrypcją: *II Nagroda / Reduta Zw. Of. Rez. / Kielce 21/III 1928*.

Muzeum gromadzi również dawne stroje (codzienne, odświętne, służbowe) i rozmaite elementy ubioru. Wśród nich pięknie prezentuje się zwłaszcza suknia ślubna z 1936 r.

Zbiory wpisane do księgi inwentarzowej „Sztuka”, to w znacznej części dzieła malarstwa, związane tematyką czy osobą twórcy z Kielcami i regionem. Pierwszym obiektem wpisanym do tego inwentarza jest obraz Józefa Szermentowskiego (1833–1876), *Rodzina malarza – lekcja geografii*, (olej na płótnie, sygnowany: *J. Szermentowski / Paryż 1875*). Obraz kupiono w 2006 r. dzięki dotacji przyznanej przez Radę

14. Józef Szermentowski, *Rodzina malarza - lekcja geografii*, płótno, olej, 1875 r., nr inw. MHKI/S/1

Miasta Kielce. Józef Szermentowski urodził się w Bodzentynie, a przez pewien czas tworzył w Kielcach, korzystając z opieki naczelnika powiatu kieleckiego i mecenasa sztuki Tomasza Zielińskiego. Obraz ze zbiorów Muzeum Historii Kielc jest dziełem wyjątkowym w twórczości tego wybitnego polskiego pejzażysty. Przedstawia scenę z wnętrza paryskiego mieszkania Szermentowskiego, w której rodzina artysty, żona Wanda z Szawłowskich i dwóch synów Józef i Henryk, uczestniczą w swoistej lekcji geografii nad rozłożoną mapą ówczesnej Europy. W obrazie artysta w sposób symboliczny ukazał nadzieje i tęsknoty polskiego emigranta.

W końcu 2007 r. Muzeum Historii Kielc otrzymało wspaniały dar. Urząd Miasta Kielce przekazał do zbiorów całą zachowaną spuściznę po zmarłej w 2005 r. kieleckiej artystce Jadwidze Trzczińskiej. Liczący blisko pół tysiąca obiektów zbiór obrazów, grafik, rysunków, stanowi trzon muzealnej kolekcji sztuki. Kolekcja jest bardzo różnorodna zarówno, jeżeli chodzi o wykorzystywane przez Jadwigę Trzczińską techniki malarskie i graficzne (olej, akwarela, gwasz, akryl, drzeworyt, akwaforta, suchoryt, litografia), jak i tematykę prac. W zbiorach znajdują się dzieła reprezentatywne dla różnych etapów twórczości artystki od lat pięćdziesiątych po osiemdziesiąte. Obrazy i rysunki obejmują cykle: *Ziemia* (1958–64), *Słońce* (1962–68), *Tematy*

15. Jadwiga Trzcińska, około 1960 r., nr inw. MHKi/Mat/807/1

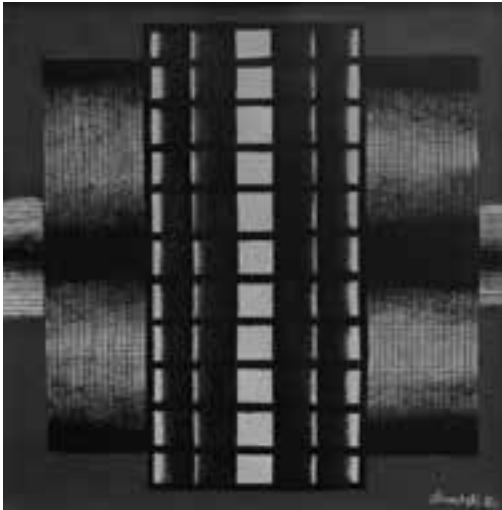
ludowe (1958–63), Koguty (1963–70), Ptaki (1960–68), Kompozycje założeniowe (1961–70). Cykle graficzne to: Zwierzęta (1957–59), Ptaki (1960–64), Byki (1962–66), Exlibrisy (1962–70). Osobną grupę stanowi zbiór klocków drzeworytniczych oraz cynkowych i miedzianych matryc graficznych. Do muzeum trafiły też przedmioty z wyposażenia pracowni malarskiej, a także archiwum rodzinne Trzcińskich. Interesujący element stałej ekspozycji muzealnej stanowi przeniesiona w całości z domu Trzcińskich łazienka z oryginalnym wyposażeniem z lat trzydziestych ubiegłego wieku. W kwietniu 2009 r. otwarto w Muzeum Historii Kielc wystawę monograficzną poświęconą twórczości artystki³.

W zbiorach sztuki znajdują się obiekty pozyskane przez muzeum drogą kupna, darów od prywatnych kolekcjonerów i artystów lub ich spadkobierców. Wśród autorów prac pojawiają się nazwiska twórców związanych z miastem i regionem: H. Czarneckiego, Z. Moralskiego, J. Borowskiej, M. Rzędowskiego, K. Stefańczyka, K. Wiszniewskiego, M. Czyżewskiego, A. Płoskiego, M. Płoskiego, L. Szypy, J. Szoty.

Wśród wyrobów rzemiosła artystycznego na uwagę zasługują srebrne sztuce z I połowy XIX w., będące wyrobem kieleckich złotników: Lutnickiego, Wojciecha Brzechffya i Juliana Kozłowskiego.

Wśród mebli służących do rekonstrukcji XIX-wiecznych wnętrz mieszczańskich znajdują się między innymi: stolik do gry w karty (w stylu Ludwika Filipa), mahoniowa komódka z mosiężnymi okuciami, fotel typu berzera-gondola czy nefrytowa

3 Jadwiga Prandota Trzcińska, *Malarstwo, grafika, rysunek* [katalog wystawy], red. K. Myśliński, Muzeum Historii Kielc, Kielce 2009.

16. Zbigniew Moralski, *Szklany dom*,
1967 r., płótno, olej,
nr inw. MHKi/S/15

lampa naftowa. Do stworzenia ekspozycji z początku XX w. służą krzesła i stoliki z kieleckiej Fabryki Mebli Giętych „Henryków” czy wytwórni Kazimierza Drzewińskiego.

Zbiór medali i plaket obejmuje kilkadziesiąt obiektów. Okolicznościowe przedmioty nawiązujące do historii miasta przypominają zasłużone postacie, historyczne wydarzenia, dokumentują jubileusze rozmaitych organizacji, szkół, zakładów pracy.

Na zakończenie warto jeszcze wspomnieć o zbiorach biblioteki muzealnej. Obejmują one wydawnictwa zwarte, katalogi muzealne, wydawnictwa ciągłe i czasopisma oraz dokumenty życia społecznego – w sumie ponad 2000 pozycji inwentarzowych. Całości zbiorów dopełnia depozyt Kieleckiego Towarzystwa Naukowego (druki zwarte i czasopisma, materiały rękopiśmienne, maszynopisy i mikrofilmy), liczący ponad 3500 pozycji inwentarzowych.

17. Łyżeczki srebrne z warsztatów złotników kieleckich: Juliana Kozłowskiego, Lutnickiego i Wojciecha Brzechfy, pierwsza połowa XIX w., nr inw. MHKi/S/24-27

Muzeum szczególną wagę przykładą do gromadzenia księgozbioru o charakterze regionalnym oraz tzw. dokumentów życia społecznego (pisma, ulotki, plakaty itp.), a także unikalnych cymeliów. Szczególnie interesujące są opracowania dotyczące Kielc i regionu m.in.: Aleksandra Janowskiego, Marty Hubickiej, Edmunda Massalskiego, Sylwestra Kowalczewskiego. Wiele informacji można też odnaleźć w „Pamiętniku Koła Kielczan” czy w księdze „Dla siebie i dla szkoły” – pamiętniku wydanym staraniem pierwszych abiturientów Szkoły Handlowej Miejskiej w Kielcach z 1909 r.

Muzeum Historii Kielc to jedna z najmłodszych instytucji na mapie kulturalnej Kielc. Zbiory muzeum tworzone są w zasadzie od podstaw. Aby przekształcić je w kompletne kolekcje o dużej wartości artystycznej i historycznej, potrzeba nie tylko ofiarności darczyńców, środków finansowych na zakupy, ale też wyobraźni i kompetencji tworzących zbiory muzealników oraz odpowiednio długiego czasu.

Marcin Kolasa (Museum of the History of Kielce) Acquisitions of Kielce History Museum (2006-2008)

The Kielce History Museum was established on September 1, 2006 and it is situated in a historic, 19th century tenement house at 4 St. Leonard Street. Until 1913, the house was the seat of the Museum of the Polish Tourist Country-Lovers' Society.

Initially, the Museum did not have any collection items. Exhibits were either purchased or donated by various institutions and mostly by the inhabitants of Kielce, who eagerly gave the Museum their memorabilia connected with the history of Kielce and the region.

At the end of 2008, the Museum collection comprised 823 exhibits entered into a History and Art inventory register and 1,278 objects entered into a material register. There are also 1265 exhibits on loan.

The historic collection consists of archaeological monuments, archives, iconography, cartography, numismatics, sphragistics, phaleristics and other. Art collection comprises paintings, graphics, drawings, sculptures and artistic craftsmanship items. The collection of the Museum's library is mostly of regional character, including complete publications, museum catalogues, continuous publications and magazines as well as documents referring to social life. In total there is 2,000 items. There are also more than 3,500 items on loan from the Scientific Society of Kielce (complete publications and magazines, stationery, typescripts and microfilms)

Zofia Rutkiewicz (Muzeum Historii Kielc)

Kronika Muzeum Historii Kielc 2006-2009

2006

1 września

Uchwałą Rady Miejskiej nr LXIV/1211/2006 z 22 VI 2006 r. powołano Muzeum Historii Kielc.

31 października

Muzeum Historii Kielc objęło w użytkowanie swoją siedzibę – wyremontowany budynek przy ulicy św. Leonarda 4, w którym w latach 1913–1939 mieściło się Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Rozpoczęcie prac związanych z przygotowaniem scenariusza wystawy stałej „Z dziejów Kielc”.

19 grudnia

Powołanie Rady Muzeum Historii Kielc (zarządzenie nr 356/2006 Prezydenta Miasta Kielce) w składzie: prof. zw. dr hab. Adam Massalski (przewodniczący), mgr Alojzy Oborny, dr Andrzej Rembalski, prof. dr hab. Krzysztof Bracha, mgr Krzysztof Lorek, dr Urszula Oettingen, mgr Anna Kwaśnik-Gliwińska, prof. dr hab. Jerzy Szczepański, mgr Janusz Cedro.

2007

14 lutego

Inauguracyjne posiedzenie Rady Muzeum Historii Kielc.

6 marca

Podpisanie porozumienia o współpracy pomiędzy Muzeum Historii Kielc i Instytutem Historii Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach.

14 kwietnia

Pierwsze spotkanie oświatowe z cyklu „Sobota muzealna” – Krzysztof Myśliński „Malowany zwierzyniec. Pamięci Jadwigi Trzcńskiej”. Na spotkaniu zaprezentowano przekazaną do muzeum część spadku po artystce zmarłej w 2005 r.

30 kwietnia

Podpisanie porozumienia z Polskim Towarzystwem Numizmatycznym Oddział Świętokrzyski w Kielcach, w sprawie wspólnych wystaw, spotkań edukacyjnych oraz współpracy w pozyskiwaniu eksponatów dla muzeum. PTN reprezentował mgr Krzysztof Lorek – członek Rady Muzeum Historii Kielc.

14 maja

Podpisanie porozumienia ze Stowarzyszeniem Kielecki Klub Kolekcjonera reprezentowanym przez prezesa Łukasza Jasińskiego, dotyczące współpracy w ramach wystawiennictwa, edukacji, imprez oświatowych i wspólnych wydawnictw.

21 maja

Muzeum Historii Kielc ogłosiło przetarg na wykonanie mebli muzealnych przeznaczonych do wyposażenia sal ekspozycji stałej i wystaw czasowych.

2 czerwca

O najnowszych odkryciach archeologicznych przy kościele św. Wojciecha mówił Waldemar Gliński na spotkaniu z cyklu „Sobota muzealna”. Przedstawił dotychczasowe dokonania naukowców związane z początkami Kielc, wyniki badań archeologicznych Janusza Kuczyńskiego i Zygmunta Włodzimierza Pyzika z lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. oraz najnowsze koncepcje dotyczące najstarszego osadnictwa w rejonie centrum miasta.

23 czerwca

Otwarcie pokonkursowej wystawy „Świat starej kamienicy”. Jury pod przewodnictwem artysty fotografa Janusza Buczkowskiego wybrało najlepsze prace, a autorów nagrodzono podczas wernisażu.

11 sierpnia

Otwarcie wystawy „Harcerskie dekady” współorganizowanej z Komendą Chorągwi Łódzkiej ZHP.

30 września

Otwarcie wystawy uczestników warsztatów fotograficzno-historycznych „Mali odkrywcy – wielkie możliwości”, organizowanych we współpracy z Okręgiem Świętokrzyskim Związku Polskich Artystów Fotografików.

3 października

Podpisanie umowy z kielecką delegaturą Instytutu Pamięci Narodowej w sprawie współpracy przy organizacji stałej wystawy historycznej.

28 października

Muzeum Historii Kielc zorganizowało dzień otwarty, podczas którego przyjmowano od kielczan pamiątki rodzinne i przedmioty. Uzupełniły one zbiory muzealne. Dzięki ofiarności mieszkańców miasta muzeum wzbogaciło się o fotografie, archiwalia, unikalne egzemplarze prasy kieleckiej, obrazy i wiele innych eksponatów.

1. Inauguracyjne posiedzenie Rady Muzeum Historii Kielc, 14 II 2007 r.

2. Otwarcie Muzeum Historii Kielc, 1 II 2008 r.

16 listopada

Zgodnie z porozumieniem pomiędzy Wojewódzką Biblioteką Publiczną w Kielcach a Muzeum Historii Kielc, muzeum otrzymało w darze komplet 76 płyt CD zawierających wszystkie roczniki „Gazety Kieleckiej” z lat 1870–1939/1945.

14 grudnia

Posiedzenie zarządu Kieleckiego Towarzystwa Naukowego połączone z uroczystym udostępnieniem biblioteki muzealnej. Księgozbiór Muzeum Historii Kielc, składający się z opracowań regionalnych i polskich czasopism naukowych, swój początek zawdzięcza depozytowi 4000 tomów przekazanemu przez Kieleckie Towarzystwo Naukowe. W spotkaniu wzięł udział prof. zw. dr hab. Adam Massalski – prezes KTN.

17 grudnia

Podpisanie porozumienia o współpracy w zakresie wystawiennictwa, prac oświatowych, inicjatyw naukowych i wydawniczych pomiędzy Muzeum Narodowym, reprezentowanym przez dyrektora prof. zw. dr hab. Krzysztofa Urbańskiego, a Muzeum Historii Kielc, reprezentowanym przez dyrektora dr Jana Główkę.

2008**1 lutego**

Uroczyste otwarcie Muzeum Historii Kielc. Udostępnienie stałej wystawy historycznej „Z dziejów Kielc” i wystawy czasowej „Kielczanie. Z albumów rodzinnych”. W uroczystościach wzięli udział: Bożentyna Pałka-Koruba – wojewoda kielecki, ks. bp Kazimierz Ryczan – ordynariusz diecezji kieleckiej, Wojciech Lubawski – prezydent miasta, muzealnicy, darczyńcy, parlamentarzyści i radni kieleccy.

8 lutego

Uroczyste otwarcie czasowej wystawy „Kielczanie. Z albumów rodzinnych”. W wernisażu udział wzięli: Janusz Buczkowski – pomysłodawca wystawy oraz senator Adam Massalski – przewodniczący Rady Muzeum Historii Kielc. Na wystawie zgromadzone kilkaset zdjęć tworzących zbiorowy portret miasta i jego mieszkańców od początku do lat pięćdziesiąte XX w. Ekspozycji towarzyszył album wydany wspólnie przez Muzeum Historii Kielc i wydawnictwo „Jedność”.

7 marca

Dyrekcja Zespołu Szkół Muzycznych im. Ludomira Różyckiego w Kielcach przekazała muzeum w depozyt czasowy fortepian marki „Petroff”. Instrument ustawiony w salach wystaw czasowych służy do organizowania własnych imprez muzycznych.

3. Otwarcie wystawy „100 lat PTK – PTTK w Kielcach, 15 V 2008 r.

4. Otwarcie wystawy „Przystanek Niepodległość”, 7 VI 2008 r.

12 marca

Posiedzenie Rady Muzeum Historii Kielc podsumowujące dotychczasową działalność instytucji. Rada podjęła jednogłośnie uchwałę opiniującą pozytywnie sprawozdanie z działalności w 2007 r. i plan pracy na 2008 r.

10 kwietnia

Pierwszy koncert w murach Muzeum Historii Kielc. Pianista Marek Mizera zaprezentował utwory Fryderyka Chopina, Ignacego Jana Paderewskiego, Karola Szymanowskiego i Romana Maciejewskiego.

26 kwietnia

Inauguracja Muzealnego Klubu Historycznego.

4 maja

Koncert inauguracyjny miejskie obchody 90. rocznicy odzyskania niepodległości. W programie utwory Ignacego Jana Paderewskiego. Wykonawcy: Artur Jaroń – fortepian, Ludmiła Worobec-Witek – skrzypce Imprezie towarzyszył wykład Bożeny Sabat „Paderewski w Kielcach”.

15 maja

Otwarcie wystawy czasowej „100 lat PTK – PTTK w Kielcach”. Scenariusz przygotowali pracownicy muzeum: Adam Dąbek i Konrad Otwinowski (stażysta). Oprawę plastyczną wykonał Grzegorz Knap.

5 czerwca

Muzeum Historii Kielc zwiedzała sekretarz stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów Julia Pitera, posłanka PO na Sejm VI kadencji.

6 czerwca

Uroczystość z okazji Międzynarodowego Dnia Muzeów. W części oficjalnej uczestniczyli m.in. Lech Janiszewski – członek zarządu województwa, Małgorzata Kowalińska – zastępca dyrektora Departamentu Promocji, Edukacji, Kultury, Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego, Krzysztof Tworogowski – dyrektor Wydziału Kultury, Turystyki i Promocji Miasta UM Kielce, Anna Kwaśnik-Gliwińska – prezes Oddziału Świętokrzyskiego Stowarzyszenia Muzealników Polskich.

9 czerwca

Dyrektor Marek Lasota, reprezentujący oddział IPN w Krakowie, oraz dyrektor Muzeum Historii Kielc dr Jan Główka podpisali porozumienie o współpracy w zakresie działalności ekspozycyjnej, edukacyjnej, naukowej i wydawniczej.

27 czerwca

Dyrektor i pracownicy Muzeum Historii Kielc uczestniczyli w uroczystości rozdania nagród za osiągnięcia w dziedzinie twórczości artystycznej oraz upowszechnianiu i ochrony kultury za 2007 r. Muzeum otrzymało nagrodę pieniężną I stopnia.

1 sierpnia

Uroczyste otwarcie wystawy czasowej „Opozycja i opór społeczny w regionie świętokrzyskim 1975–1989”. Wystawę zorganizowano wspólnie z kielecką delegaturą Instytutu Pamięci Narodowej. W otwarciu wzięli udział m.in.: wojewoda Bożentyna Pałka-Koruba, członek zarządu województwa Lech Janiszewski, dyrektor Departamentu Edukacji, Kultury, Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Jacek Kowalczyk.

Otwarto również ekspozycję „Przechodniu powiedz Polsce... – 64. rocznica bitwy o Monte Cassino”.

13 sierpnia

W obecności Prezydenta Kielc Wojciecha Lubawskiego w muzeum odbyło się uroczyste przekazanie zbiorowej fotografii kielczan, wykonanej przez artystę fotografika Pawła Pierścińskiego w czasie Święta Kielc 2008. Fotografię wystawiono w holu muzeum.

5 września

Nabór do Grupy Rekonstrukcji Historycznej 4. Pułku Piechoty Legionów, zorganizowanej i prowadzonej przez Zbigniewa Kowalskiego przy I Liceum Ogólnokształcącym w Kielcach i Muzeum Historii Kielc.

12 września

Jednodniowa sesja popularnonaukowa „Z nieznannej przeszłości Kielc”, w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa – „Korzenie tradycji. Od ojcowizny do ojczyzny”, zorganizowana przez Muzeum Historii Kielc razem z Regionalnym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków w Kielcach. W programie wykłady wygłosili m.in.: dr Dariusz Piotrowicz, Piotr Starzyk, Michał Sobala oraz pracownicy muzeum – dr Jan Główka („Kieleckie tradycje kościuszkowskie”) i Bożena Sabat („Z pamiątek rodziny Jarońskich”).

19 września

Otwarcie wystawy czasowej „W sentymentalnym nastroju”, w pięćdziesięciolecie twórczości artystycznej, znanego fotografika kieleckiego Janusza Buczkowskiego. W uroczystości wzięło udział około 100 osób.

20 września

Tablicę pamiątkową z okazji 100-lecia PTK–PTTK w Kielcach wmurowano w fasadę muzeum.

23 września

W ramach IX Kieleckiego Festiwalu Nauki zorganizowano Dzień Kultury Żydowskiej. W programie zwiedzanie stałej wystawy historycznej „Z dziejów Kielc”, koncert zespołu „Teens” z Zespołu Szkół Katolickich im. św. Stanisława Kostki pod dyrekcją Barbary Barwińskiej, promocja książki Marka Maciągowskiego „Przewodnik po żydowskich Kielcach. Śladami cieni”.

2 października

Muzeum Historii Kielc rozpoczęło współpracę z Wszechnicą Świętokrzyską w Kielcach. Podpisanie porozumienia w zakresie wspólnych działań edukacyjnych, oświatowych, wystawienniczych i naukowych.

14 października

Otwarcie wystawy czasowej „Medytacje i wariacje” – rysunki, obrazy i ikony Stanisława Zbigniewa Kamieńskiego, Michała Płoskiego i Andrzeja Płoskiego.

18 października

Spotkanie z profesorem Mirosławem Niziurskim, kieleckim kompozytorem i pedagogiem.

25 października

Koncert klasycznej muzyki fortepianowej w wykonaniu Marcina Dominika Głucha – kompozytora i pianisty „Performing Arts School”, „Dansforum” w Goeteborgu, pianisty baletu „Monte Carlo” w Monako.

4 listopada

Uroczystość wręczenia nagród uczestnikom konkursu plastycznego „Polsko, nie jesteś Ty już niewolnicą”, zorganizowanego przez Samorządowy Ośrodek Doradztwa Metodycznego i Świętokrzyskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach oraz Muzeum Historii Kielc.

Pracownicy Muzeum Historii Kielc Krzysztof Myśliński i Marcin Kolasa wzięli udział w konferencji „Kielecczyzny drogi do niepodległości”, zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

7 listopada

Uroczyste otwarcie wystawy czasowej „Przystanek Niepodległość”, zorganizowanej ze Stowarzyszeniem Kielecki Klub Kolekcjonera.

21 listopada

W muzeum zainaugurowano Piątkowe Spotkania Filmowe prowadzone przez Andrzeja Kozieję, pracownika Instytutu Polonistyki UJK w Kielcach.

10 grudnia

Muzeum Historii Kielc pozyskało dwa kamienne elementy (piaskowiec), wydobyte w czasie prac archeologicznych spod powierzchni kieleckiego Rynku.

28 grudnia

Koncert kolęd w wykonaniu chóru „Fermata” pod dyrekcją Ewy Robak.

Indeks

Indeksy nie obejmują nazwisk i miejscowości wymienionych w tytułach publikacji i rękopisów cytowanych w tekście i przypisach. Nie zindeksowano zawartości tabeli na ss. 381–426 ze względu na jej alfabetyczny układ, nie uwzględniono również nazw miejscowości zawartych w nazwach Prokuratur Krajowych RFN (*Landesstaatsanwaltschaft*), podanych w przypisach źródłowych do tekstu na s. 159-188. Przy nazistowskich obozach koncentracyjnych znajdujących się na obszarze Polski, niemających powszechnie znanej nazwy niemieckiej, podano stosowne objaśnienie.

Kursywą oznaczono nazwiska autorów prac cytowanych lub strony, na których wymienione są cytowane prace osób wymienianych w głównym tekście tomu.

A

Aachen 434
 Adamczyk J.L. 44, 262, 266, 270, 21, 22, 23, 35, 141, 142
Adamczyk M. 141, 142
 Adamczyk Marian 347, 351
 Adamski Stanisław 70
 Adstrupp 170
 Aleksandr Moszek 42
 Aleksandrów 162
 Aleksandrów Kujawski 168
 Alvensleben von 167
 Amberg Abram 45, 47
 Anders Władysław 323
 Antonielów 182
 Antwerpia 434
 Arczyński Wojciech 337
 Artwiński Eugeniusz 307
 Artwiński Stefan 17, 307, 448
 Aschaffenburg 184
 Auschwitz 165, 172

B

Badzian A. 444
 Bainto Roland 219
 Bajda Jerzy 196
 Bandrowska Grażyna 13
 Bardach J. 83
 Bari 290
 Bartling Walter 181
 Barwinek 80, 82
 Barwińska Barbara 461
 Batorowicz H. 192
 Bauer Franz 182
 Bauman Izrael 42
 Bauman Zygmunt 213
 Bawor 150
 Bazewicz J. M. 443
 Bąk Czesław 340
 Bednarczyk Eugeniusz 349
 Bednorz R. 150
 Beksiński Jacek 252
 Bełżec, hitlerowski ośrodek zagłady 165, 175
 Benedykt XV 66
 Berlin 174
 Będzin 129, 304, 309, 313
 Biała Podlaska 168
 Białobrzegi 178
 Białogon 17, 193
 Białystok 163
 Bichniów 181
 Bielecki N. 322
 Bielefeld 169
 Bieliny 163
 Bieliński 36
 Bieliński Konrad 218, 219, 221, 222, 223, 224, 228, 229
 Bielsk Podlaski 163
 Bieniek Stanisław 330, 336, 340, 370–372, 377
 Bieńkowski Bronisław 442
 Biernat Stanisław 212
 Bierzyński Bronisław. 32
 Biłgoraj 174
 Biłowicki Bronisław 151
 Bissdorf k. Satzvey 170
 Bitner Zdzisław 442
 Bizorenda 34
 Bliński W. 270
 Bliźniewski S. 150
 Bliżyn 153
 Bliżyn, hitlerowski obóz koncentracyjny 165, 166,

- 172
 Bloemfontein 434
 Blumenfeld Rafał 88
 Błaszczak Antoni 72
 Bnińska Ignacowa 66
 Bodzentyn 22, 24, 26, 27, 153, 292, 362, 433, 449
 Bogucka M. 191
 Boksiński Andrzej 287
 Bokwa S. 111
 Bolechowski Karol 27
 Borek Wielkopolski, hitlerowski obóz koncentracyjny 165
 Borenstein Meyer Haim 43
 Borkiewicz Julian 65
 Borkowski Aleksander 443
 Borkowski Józef 241
 Borków k. Kielc 161
 Boroń Krzysztof 348
 Borowiec Jerzy 238, 246, 256
 Borowiecki Stanisław 151
 Borowska J. 450
 Borowski Karol 219
 Borów 162
 Bory Tucholskie 167
 Bracha Krzysztof 14, 445
 Brańsk 285
 Braun Barbara 219
 Brno 108
 Brodek k. Jędrzejowa 181
 Brudkowie Marianna i Józef 41, 47
 Bruksela 434
 Bruner Henryk 38
 Brynica 34
 Brzechffa Wojciech 450, 451
 Brześć n. Bugiem 119
 Brzosko-Mędryk Danuta 174
 Brzostek Błażej 191
 Buchenwald 165, 172, 173
 Buczkowski Janusz 456, 458, 461
 Budulski Józef 238, 239
 Buenos Aires 434
 Bugajski Józef 240
 Bujnowski Władysław 339, 340
 Bukowiński G. 104
 Bukowski 43
 Bukówka 290, 318
 Burak 13
 Burczyński Józef 237
 Busko Zdrój 154, 180, 322, 338, 345, 347, 348, 351, 366
 Buszkowski Władysław 103
 Bydgoszcz 168, 332
 Bzowski Z. 447
- C**
- Caban Wiesław 78, 81, 83, 84, 95, 216
 Cambridge 431
 Cape Town 434
 Cedro Grzegorz 340
 Cedro Janusz 14, 455
 Cedro Wiesław 340
 Celichowska Alina 13, 14
 Chałoński Michał 286, 337
 Chamera Stanisław 340, 348
 Charko Romuald 243, 244
 Chądzyński 150
 Chelemer Moszek 45
 Chełm, hitlerowski obóz koncentracyjny 172
 Chełmno n. Nerem, hitlerowski ośrodek zagłady 165
 Chęciny 88
 Chłopek M. 357
 Chmielewski Edmund 34
 Chmielewski Jan 112
 Chmielnik 30, 296, 353, 433
 Chojniccy S. i W. 31, 41–43
 Cholewiński Konstanty 444
 Chopin Fryderyk 460
 Choroszewski Wincenty 442
 Chrobberski Chil 42
 Chroberz 163
 Chrobry 43
 Chudziczcy 41, 47
 Chudzicki Jan 42
 Chudzik W. 357
 Chumiński Jędrzej 197, 201
 Chycki Aleksander 375
 Cichowski Roman 150, 151, 316
 Cieclocinek 110
 Ciepeliów 184
 Cieślak Małgorzata 378
 Cieśliński Stanisław 71, 72

- Ciosek I. 77, 89
 Ciszewski Stanisław 442
 Cukier 47
 Cwalina Janina 373
 Czajkowski Tadeusz 49
 Czaplicki Karol 38
 Czarnecki Henryk 450
 Czarnecki Kazimierz 341
 Czarnecki Marceł 234, 237, 238, 244–246, 250, 256
 Czarnocin 153
 Czarnów patrz Kielce-Czarnów
 Czechowski Bolesław 196
 Czechowski Stanisław 17
 Czekaj Bolesław 240, 255
 Czerkiewicz Bogumił 306
 Czerwony Bór 379
 Czeski Śląsk 109
 Czetwertyński Seweryn 59
 Częstochowa 42, 119, 124–127, 149, 150, 172, 196, 304
 Czyżewski M. 450
- Ć**
- Ćmielów 129
- D**
- Dachau 165
 Dalbor Edmund 70
 Daniewski Roman 65
 Dąbek Adam 460
 Dąbrowa Górnicza 37, 79, 82, 85, 94, 124
 Dąbrowa-Struga 184
 Dąbrowski Stanisław 340, 341
 Dębica, hitlerowski obóz koncentracyjny 172, 173
 Dęblin 37, 38, 79, 82, 85, 94
 Diller Eryk 66
 Długosz Józef 442
 Dobiecki Artur 65
 Dobiecki Eustachy 65
 Dobroszycki L. 142
 Dobrzański Henryk ps. „Hubal” 183
 Dolak Józef 367
 Domaniewicz Franciszek 25
 Domaniewski Czesław 110
 Domaszowice k. Kielc 24, 26, 292
 Dombrowski Ludwik 37, 41
 Dominiak Danuta 255
 Domińczyk Mirosław 336, 337, 340, 341, 345, 346, 348–350
 Domlat Wolf 156
 Dorobczyński Stanisław 310
 Dreschel A. 49
 Drezno 108, 155
 Drohobycz 134
 Drozdowski Franciszek 295, 296
 Drzewica 127
 Drzewiecki 107
 Drzewiecki Stefan 119
 Drzewiński Kazimierz 451
 Dubińska Barbara 223, 224
 Duchnowicz Henrietta 443
 Duchnowski Rajmund 443
Dudek A. 357, 379
 Dudek Andrzej 233, 242, 243, 247, 249, 252, 253, 254–257
 Dudkiewicz Waclaw 249
 Dunin 62
 Düsseldorf 173
 Dygasiński Adolf 433
 Dyneburg 55, 76
 Dziadosz Władysław 307
 Działoszyce 433
 Dziedzic Leszek 13
Dzikowski W. 23, 24, 80, 144
- E**
- Eberhardt Marek 340, 353
 Ejzenberg Szlama Icek 43
 Ejzenberg Wolf 43
 Ekiel Jerzy 213
 Elżbieta Teodorówna 60
 Erfurt 172
 Eschweiler k. Satzvey 170
 Eversberg 171
- F**
- Fabrycy Florian 225, 228
 Falkenberg Julius 182
 Feghof Gustaw 181, 182

- Fejgin Anatol 314
 Feldman 294
 Fichtner Arno 181
 Fijałkowski Leopold 443, 446, 447
 Filipkowski 66
 Filipkowski Józef 107
 Filipowicz Piotr 47
 Fiok Jakub 29, 34
 Fiszbach Tadeusz 353
 Flamwer Lejzor 43
 Flensburg 170, 185
 Florecki Marian 340
 Flossenbürg 165
 Frank Hans 144
 Frankiewicz Stanisław 104, 106, 107, 110, 111
 Frankiewicz Zofia 216
 Freiburg 182
 Frelich 294
 Friedowie 47
 Fritz Hugo 167
 Frycz S.T. 104
 Fryderyk II Wielki 168
 Fudala Józef 234, 250, 251, 256
- G**
- Gach M. 102
 Gajos R. 119, 120
 Galas Mateusz 107
 Gała Bolesław 341
 Gałki 183
 Gapys J. 71
 Gasiński 252
 Gawdziński Waldemar 341
 Gawlik 434
 Gąsiorowski Konrad 442
 Gąsiorowski Witold 48, 49
 Gąsowski 47
 Gdańsk 166, 247, 335, 341, 343, 348, 351
 Gdynia 131
 Gembalski Andrzej 455
 Gerson Wojciech 442, 443
 Gibalski Mieczysław 239, 248
 Gidlewski J. 102
 Gidlewski W. 32, 45
 Giebartowski Wincenty 442
 Gierałtowski C. 447
 Gierowscy 445, 447
 Gliński Waldemar 270, 456
 Gliwice, hitlerowski obóz koncentracyjny 165, 166
 Globocnik Odilo 176
 Głębocki Henryk 210
 Głębocki Jerzy (?) 363
 Głowiński T. 141
 Główka Jan 13, 14, 82, 89, 134, 296, 460, 461,
 Głuch Marcin Dominik 462
 Gnaszyn 127
 Gočar Josef 109
 Godfridowie 45
 Godlewski Stefan 65
 Goeldeler 166
 Goeteborg 462
 Golańscy 34
 Golański Henryk 201
 Goldberg Adolf 435
 Goldberg Mendel 47
 Goldblumowie Icek i Jakub 112
 Goldfarb Lejb 45
 Goldfarb Lewi 43, 47
 Goldman Dawid 41, 45
 Goldszajd 43
 Goleszów, hitlerowski obóz koncentracyjny 166
 Gołdap 380
 Gołombiowski Moszek 43, 47
 Gorliccy 47
 Gors Hermann 182
 Gorzkowski Jerzy 340, 341
 Gotszalkowie 41
 Gottman IKorneli 106
 Grabowski Czesław 120
 Grabowski Edward 82, 83
 Grabowski Marian 238
 Grinszpan Berek 41, 42
 Grochwalski K. 40
 Gromada Eugeniusz 212
 Gross-Rosen 165, 172, 173
 Grot D. 299
 Grunert Zygmunt 27
 Grunertówna Kazimiera 310
 Gruszka 179
 Gruszka Henryk 233
 Grzegorzewski M. 65
 Grzywna Józef 216

Guldón Z. 25, 37, 43, 49, 77, 79, 80, 82, 84, 91, 210, 215
 Gumuła Waldemar 235, 237, 240, 241, 243, 255
 Gurczyński Józef 234, 244
 Gusen 165
 Gutmann Lejbus 45, 47
 Guttman Korneli patrz Gottmann Korneli
 Guzek M. 102

H

Hadamik Cz. 270
 Haller 285
 Hampenhausen 169
 Hanower 173
 Harażny Stanisław Andrzej 251
 Hassenbein N. 104
 Heda Antoni 182
 Heldensfeld von Mayer Antoni 21, 22, 25, 52
 Herby 42, 43
 Hillebrandt B. 182
 Hiller 36
 Himmeler Heinrich 167, 168, 169
 Hindenburg patrz Zabrze
 Hitler Adolf 166
 Hlond August 329
 Hoffman 61
 Hofman Zygmunt 196
 Holewiński Konstanty 33
 Honig 182
 Horn Maurycy 213
 Hradec Kralowe 108, 109, 115
 Hubicka Marta 452
 Hucisko 183

I

Ichnatowicz I. 77, 88
 Iłża 180, 182, 337
 Imiałkowsy Aniela i Jan 348
 Iwańczyk Ryszard 335, 337–341
 Iwański Stanisław 248, 252, 253, 257
 Izaak Józef 436

J

Jabłoń-Dobków 162

Jabłońscy 242
 Jabłoński Jerzy 234, 237–239, 242, 244–248, 250–257
 Jakubowski Zdzisław 252
 Jakubowski Zygmunt 234, 235, 236, 237, 240, 243, 252, 253, 255
 Jan Paweł II 18
 Janak Pavel 109
 Janaszek Tadeusz 330, 341
Janczak J.K. 78, 79
 Janiszewski Lech 460
 Janiszewski Waclaw 150
 Jankowski A. 150
 Janowski Aleksander 452
 Jaremcze 289, 292
 Jaroń Artur 460
 Jarońscy 43
 Jarosław 435, 436
Jarowiecki J. 141, 142
 Jaruzelski Wojciech 237, 359
 Jasińska Edyta 13
 Jasiński Łukasz 456
 Jastrzębie 337
 Jaworski Marian 337, 352, 353
 Jaworski Mieczysław 378
 Jedlicki 102
 Jerzmanowski Jerzy 74
 Jeziorański 107
 Jędrzejewski Tadeusz 236, 239
 Jędrzejów 11, 178, 322, 338, 345, 347, 351, 366
 Jockheck L. 142
 Johannesburg 432, 434
 Jończyk M. 338, 357
 Jopkiewicz Ksawery 31, 35
 Józwicków 179
 Jura Wojciech 340, 341

K

Kaczor Z. 70, 71
 Kaczyn k. Kielc 65, 72
 Kadewski Mieczysław 234, 237, 241, 243, 249, 255
 Kajetanowice 162
 Kakowski Aleksander 62, 66
 Kamiński 286
 Kamiński Stanisław Zbigniew 462

- Kamoda Jerzy 444
 Kaner Szymon 446
 Kania Aleksander 348, 349, 353
 Kapelmajster Amel 43
 Kapusta Sławomir 234, 237
 Karasiówka 162
 Karczówka patrz Kielce-Karczówka
 Karolin 181
 Karp Leon 106
 Karpiński Andrzej 34
 Kassel 182
 Katowice 134
 Katyń 350
 Kawetczyzna patrz Kielce-Kawetczyzna
 Kazimierza Wielka 366
 Kenney P. 195
 Kersten K. 197
 Kielce 9, 11–15, 17, 20–25, 28, 30–35, 37, 40–44, 46, 48, 49, 51–53, 57–59, 61–71, 74, 76–86, 88–97, 99, 102–105, 107, 109, 113, 115, 119, 124, 125, 128, 134, 137, 139, 140, 143, 144, 146–149, 150–158, 178, 185, 189, 193, 196, 197, 206, 208, 210, 212, 214, 216, 220–222, 224, 226, 229, 256, 261, 265, 272, 283, 284, 289, 290, 297, 300–305, 307–319, 321, 323–326, 328–335, 338, 339, 342, 343, 345, 347, 348, 350, 353–355, 357–365, 368, 370–372, 375–380, 427, 431, 433–435, 439, 442–446, 448, 449, 452, 453, 455–458, 462
 Kielce-Czarnów 24, 27, 32, 33, 59, 99
 Kielce-Karczówka 33, 148, 153, 444
 Kielce-Kawetczyzna 72, 73
 Kielce-Piaski 24, 25, 27, 43, 48, 59, 372
 Kielce-Sieje 24
 Kielce-Skrzetle 24
 Kielce-Szydłówek 28, 29, 34, 38, 40, 41, 50, 52, 100, 153, 304, 332
 Kielce-Zagórze 24, 286, 292, 295
 Kielkiewicz Tadeusz 234, 251
Kieniewicz S. 84, 94, 95
 Kilonia (Kiel) 170
 Kimberley 343
 Kiniorski 33
 Kiss-Orski Wojciech 225, 228
 Kita Zygmunt 341
 Kitliński W. 150
 Kitów 162
 Klaja Franciszek 199
 Klima Franciszek 102, 104, 111
 Klima Ludwik 40, 101, 102, 104
 Kłoczek Władysław 43, 112
 Klukowski Z. 174
 Kluźniak Roman 112
 Klwów 180
 Kłodawski Józef 311
 Kłosińska Danuta 238
 Knap Grzegorz 13, 460
 Koba E. 100
 Koch 45
 Kocój H. 151
 Kohn 291
 Kolanko Ryszard Jan 236, 242
 Kolasa Marcin 13, 14, 462
 Kolonia 170
Kołodziejczyk R. 77, 79, 83, 85, 88, 89
 Kołtunowski P. 142
 Kondek Stanisław 226
 Koniecpol 181
 Konopka 353
 Konrad Henryk 14
 Konradsheim k. Leichenich 170
 Kontkiewicz S. 443
 Końskie 22, 23, 32, 52, 181, 182, 337, 338, 342, 345, 347, 351, 366
Kopczewski M. 120, 124
 Kopec 45
Kopertowska D. 23, 24, 144
 Kopka B. 357
 Korabielnikowa Lidia 198
 Koruba-Pałka Bożentyna 458, 461
 Kornai János 204
 Kornat M. 192
 Korona Marek 337
 Korwin Jarosław 442
 Kostomłoty 63
 Kościuszko Tadeusz 74
 Kotfin 179
 Kotfis Leszek 378
 Kott S. 192
 Kowalczewski Sylwester 452
 Kowalczyk Jacek 461
 Kowalińska Małgorzata 460
 Kowalski Stefan 235, 236, 239, 242, 243, 248, 253

Kowalski Włodzimierz 341
 Kowalski Zbigniew 461
 Kowerska Zofia 442
 Kozieja Andrzej 462
 Kozieł Andrzej 232, 241, 242, 249, 255
 Kozłowska Jolanta 224
 Kozłowski 66
 Kozłowski Cz. 192
 Kozłowski Julian 450, 451
 Kozub Konrad 340
 Kraj Edward 340
 Kraj Stefan 340
 Krajewski Michał 195
 Krakowski Feliks 107
 Kraków 22, 23, 30, 52,67, 68, 106, 122, 130, 141, 154, 155, 159, 160, 166, 177, 187, 199, 209, 213, 220, 283, 289, 297, 315, 345, 354, 374, 460
 Krasowa-Cząstków 162
Krasowski K. 70, 71
 Krasowski Witold 35
 Krasuski J. 210
 Krawczyk 112
Krężolek E 338, 357
 Kriegielewicz Eugeniusz 223, 224
 Kroll B. 151
 Krosno 174
 Król Edward 373
 Król Tadeusz 290
 Królewiec 183
Królikiewicz T. 119, 120, 122
 Krüger Friedrich Wilhelm 175
 Krumey Hermann 176
 Krywyniszki 55, 76
 Krzepice 111
 Krzymuska Maria 150
 Krzyżkiewicz Tomasz 38
 Krzyżkiewicz Wojciech 104, 107
 Książek Ignacy
 „Kuba Rozpruwacz” patrz Lis Józef
 Kubicki Paweł 57, 72
 Kuc Leszek Kazimierz 290
 Kuca Zygmunt 340
 Kuczyński Janusz 23, 265-268, 456
 Kukliński Franciszek 45
 Kuliński Henryk 337, 341, 346, 349, 350
 Kuliński Teofil 40, 56

Kurbański Andrzej 39
 Kuroń Jacek 349
 Kurowska Irena 340
 Kurowska Maria 376
 Kwaśnik-Gliwińska Anna 14, 455, 460
 Kweksylberg Hanna patrz Lis Hanna
 Kwiatkowski Eugeniusz 308
 Kwiatkowski Wiesław 234, 235, 236, 243
 Kwiatkowski Zbigniew 340
 Kwieciński Otmar 120
 Kwietniewski Stanisław 215, 226

L

Laks Berek 47
 Laks Chaim 294–296
 Langenbachtal 171
 Lasch Karl 143, 144
 Laski 310
 Laskin Rachel 432
 Lasota Daniel 341
 Lasota Marek 357, 379, 460
 Lay Wilhelm 181, 182
 Lech A. 192
 Lech Maciej 341
 Lenartowicz Teofil 287
 Leszczyński Mieczysław 237, 243, 249
 Lewandowski W. 150
 Lewenstein 45, 47
 Lewkowicz 37
 Lewoszów 181, 182
 Leydo Kazimierz 447
 Liège 434
 Lipakowski Stanisław 107
 Lipiec Tadeusz 243
 Lipiński B. 102
 Lipsk 166, 318
 Lipsko k. Radomia 184, 345, 347, 351
 Lis 292, 294
 Lis Abba 433
 Lis Anzelm 433, 434
 Lis Hanna 433
 Lis Jakub 433
 Lis Józef 431–436
 Lis Majer 436
 Liška Oldřich 108, 109, 115
 Lisowski Stanisław 37

- Litzius Heinrich 182
 Londyn 318, 434
 Londyn-Whitechapel 435
 Lorek Krzysztof 14, 455, 456
 Lubawski Wojciech 11, 14, 458, 461
 Lubecki Bohdan 309
 Lublin 69, 79, 102, 106, 108, 162, 168, 177, 209
 Ludwigsburg 161, 174, 176, 186, 189
 Luta 182
 Lutnicki 450, 451
 Lwów 174, 289, 307
- Ł**
- Łabuz Roman Jerzy 249
 Łatkiewicz Salomea 34
 Łatkiewicz Stanisław 32, 34, 36
 Łąscy 40
 Łązek 162
 Łązek Chwałowski 162
 Łązek Zaklikowski 162
 Łęscy 13
 Łęski Cezary 74
 Łojek J. 142
 Łopuszno 32, 60
 Łosińska Danuta 238
 Łosiński Augustyn 55–76, 306
 Łoś Jan 442
 Łódź 122, 176, 195, 203, 212, 213
 Łódź-Radogoszcz, hitlerowski obóz koncentracyjny 165, 166, 176
 Łuczniak 36, 37
 Łukaszewicz Apolinary 150
 Łukawski 23
 Łukawski Jan 314
 Łupków 380
- M**
- Machurówna-Pietrus Danuta 290
 Machura Czesław 310
 Maciągowski Marek 77, 82, 85, 88, 461
 Maciejczak Zdzisław 151
 Maciejewski Roman 460
Mączak A. 77, 88
 Mączyński S. 106
 Madajczyk Cz. 174
 Madej K. 357
 Maier R. 192
 Majcher Stefan 341
 Majchrzak G. 357
 Majdanek, hitlerowski obóz koncentracyjny 165, 172, 173, 186
 Małachowski Andrzej (?) 363
 Małek R. 151
 Malinowski Antoni 108
 Malinowski Michał 443
 Małka Dojra 43
 Małogoszcz 441
 Malska Florentyna 40
 Malski Karol 40
 Manteuffel Ignacy 304
 Marchewka Jędrzej 283
 Marcinkowski Jan 283, 290, 297
Marcinkowski Stanisław 25, 79, 83
 Markowski Bolesław 25, 30, 32, 36, 102
 Markowski Mieczysław B. 71, 216
 Marks Karol 201, 209
 Marszycki Józef 37
 Martynowski Zdzisław 249
 Massalscy 13
 Massalska Helena 150
 Massalski Adam 14, 37, 43, 49, 77, 79, 80, 82, 84, 91, 137, 148, 150, 151, 210, 212, 214, 216, 455, 458
 Massalski Edmund 311, 452
 Mastyna Alfred 341
 Mauthausen 165
 Matsche Jan 310
Matusiak S. 77, 82, 135
 Mayer Adalbert 172
 Mazur Elżbieta 341
 Mazurek Kazimierz 198
 Mazurek M. 192
 Mazurek Marek 13
 Meckl 182
Meducki S. 137, 148, 151, 161
 Mendygrał Z. 121
 Meyzer Karol 30
 Michalewicz J. 80
 Michałowicz 154
 Michałowski P. 443
 Michalscy Józef i Eleonora 42
 Michalski K. 327

Michalski Stanisław 65
 Michnik Adam 345, 348, 349, 352
 Michniów 162
 Miechów 338, 351, 366
 Miedziana Góra 302, 443
 Mielczarek W. 141
 Miernik Grzegorz 191, 192, 205, 206, 207
 Mildstajw 43
 Miller 182
 Minkina Robert 233
 Mirowski W. 79
 Mitura Adam 233, 237
 Mizera Marek 460
 Moczar Mieczysław 353
 Moczulska 354
 Moczulski Leszek 343
 Modlin 443
 Modrzejewski E. 50
 Moes Aleksander 65
 Monachium 108, 183
 Monako 462
 Mońki 163
 Moralski Zbigniew 450, 451
 Morawica 374
 Morawski Bolesław 252–254
 Mościce k. Tarnowa 307
 Mościcki Ignacy 117, 119
 Moskorzew k. Włoszczowy 67
Moszymański Z. 120, 124
 Moszyński Tadeusz 348
 Możdżeński Stanisław 442
 Mróz Stanisław 143
 Mularski Jan 150
 Murowska Z. 174
 Musiał F. 212
 Mysłek Czesław 151
 Myśliński Krzysztof 11, 13, 14, 103, 451, 455, 462

N

Naramów 180, 182
 Narbut-Łuczynski Jerzy 119
 Naujocks Alfred 175
Naumiuk J. 77, 91,
 Nawojski Henryk 234, 237, 244
 Nejmiakowa 40

Neumünster, 434
 Niebrzydowska W. 88
 Niederrieden 169
 Niegolewska 66
 Niesiołowski Rajmund 443
Nietysza M. 78, 79, 81, 85, 88, 91, 95
 Niewachłów 23, 39, 72, 340, 362
 Niziurski Mirosław 462
 Nobis Jerzy 366
 Nogalski 167
 Nowacki Jan 130
 Nowak Cecylia 59
 Nowak Henryk 38, 59, 69
 Nowak Jacek 340
 Nowak Ryszard 255
 Nowak Stefan 48
 Nowak Zdzisław 242
 Nowakowski Jan 352
 Nowakowski Wacław 111, 115
 Nowikowie 41, 42
 Nowocień Roman 196
 Nowy York 434
 Nysa 166

O

Oblęgorek 60
 Oborny Alojzy 14, 455
 Oborny Aneta 77
 Ochotnica Dolna 162
 Ochotnica Górna 162
 Odrzywolski Zbigniew 105
 Oettingen Urszula 14, 66, 85, 101, 455
 Ogiński-Kontrymowicz Jan 442
 Okła G. 120
 Oleszczak Waldemar 13
 Olszanka 162
 Olszowski Stefan 353
 Olsztyn 332
 Olawa 166
 Omasta Stefan 345
 Onselen Charles van 431, 432, 434–436
 Opałko Bronisław 226
 Opatowiec 362
 Opatów 26, 309, 432, 433
 Opawa 109
 Opole 213

- Orlicz-Dreszer Gustaw 130
 Orynowski W.107
 Orzeł Czesław 340
 Osmańczyk Edmund 348
 Ostaszków 350
 Osterbart Johann 182
 Ostrowia Mazowiecka 177
 Ostrowiec Świętokrzyski 124, 125, 126, 129, 139,
 196, 224, 231, 232, 233, 234, 239, 242, 243,
 247, 250, 251, 256, 257, 304, 337, 338, 345–
 348, 351, 354, 359–362, 364, 366
 Otmuchów 166
 Otwinowski Konrad 460
 Owczarek Leonard 216
 Oxford 431
- P**
- Pachniak Tadeusz 244, 245, 247, 248, 252, 253
 Paciura E. 24
 Paczkowski A. 365
 Paderewski Ignacy Jan 302, 460
Pająk J. 85, 96, 119
 Palutkiewicz Andrzej 196
 Pankowicz A. 150
 Pantoczek Szymon 442
 Pardołów 320
 Partyka Jan 310
 Paryż 434
 Passerman 45, 47
 Pasteczko Stanisław 151
 Pasternak Franciszek 341
 Paszkowski Piotr 27
 Patek Dionizy 447
 Patrzalek Henryk 212
 Patz 177
 Pawelec A. 200
 Pawełczyk Janusz 340
 Pawłowski Józef 150
 Pazdur J. 21, 23–26, 38, 39, 43, 77, 82, 84, 89,
 91, 94, 96, 271
 Perczak Jerzy 340
 Petersburg 55, 76
 Pęksyk Zygmunt 348, 378
 Petzin patrz Piastoszyn
 Pfeffer Mojżesz 37
 Piasecka Hanna 14
 Piaski zob. Kielce-Piaski
 Piastoszyn 167
 Piątek Henryk 238, 246, 247, 256,
 Piątkowski S. 150
 Pierściński Paweł 444, 461
 Pietrowowie 78
 Pietrzykowski Władysław 113
 Pilczyca 180, 183
 Piłsudska Aleksandra 311
 Piłsudski Józef 11, 59, 73, 76, 119, 302, 309
 Pińczewski Edward 47
 Pińczów 338, 347, 351, 366
 Piotrków 22, 24, 26, 27, 52, 149
 Piotrowicz Dariusz 461
 Piotrowski P. 209
 Pisarzewski Czesław 122
 Pitera Julia 460
 Pittsburgh 434
 Pius X 74
Piwek J. 79, 81, 83–85, 95
 Plenkiewicz Roman 442
 Płaszów, hitlerowski obóz koncentracyjny 172
 Płatkiewicz 32
 Płoski Andrzej 450, 462
 Płoski Michał 450, 462
 Pobięga Longin 446
 Pocięzek 32–34, 41
 Poczdam 172
 Pokrzywnica 34
 Połaniec 337, 345, 347, 366
 Połowniak Tadeusz 235, 240
 Poniatowa, hitlerowski obóz koncentracyjny 172
 Popławski Jerzy 106
 Poprawa Franciszek 241, 242, 248
 Posłowski Bogusław 340
 Potchefstroom 432
 Potocki August 67
 Potocki Henryk 65
 Potocki Marian 23, 24, 27, 29, 52
 Poznań 49, 66, 71, 172, 247, 349
 Półtorak Anna 13
 Praga 108
 Pretoria 431
 Prędocin k. Iłży 179, 180, 184
 Proschynsky 173
 Pruszcz Gdański 166
 Przedborz 32, 181

Przemysław 122
Przeniosło M. 60, 65, 66, 71, 101
 Przeździecki Henryk 74
 Przybył Marek 340
 Pstrowski Wincenty 192, 193, 208
Ptasińska M. 357, 379
 Pycia J. 28
 Pyjas Stanisław 219
 Pyzik Zygmunt Włodzimierz 456

R

R. J. 213
 Rachalewski Stanisław 13, 444
 Raciąg Pomorski 167
 Radogoszcz k. Łodzi patrz Łódź-Radogoszcz,
 hitlerowski obóz koncentracyjny
 Radom 32, 79, 112, 119, 124, 129, 133–135, 139,
 141, 144, 149, 156, 177, 196, 221, 304, 315,
 316, 320, 327, 345, 347
 Radoszyce 181
 Radwanowice 162
 Radzymin 72
 Rajsko 162, 176, 177, 188
 Rakowski Mieczysław 348
 Ratyzbona (Regensburg) 169
 Ravensbrück 165
 Rawicki 45
 Rączkowski Feliks 291
 Redzowie 39
 Reinefarth Heinz 176
 Reischer Karl Leopold 141
 Rejs Aba 43
 Rembalski Andrzej 14, 455
 Renz R. 71
 Reyman-Walczak Bożena 441
 Rio de Janeiro 434
 Robaczewski Bogumił 110
 Robak Ewa 462
 Rogienice 40
 Rogóyski Bronisław 110
 Romanów, hitlerowski obóz koncentracyjny 172
 Rosenberg Aleksandr 43
 Rosenberg Lejb 43
 Rosiński Jerzy 290
 Rosłowski Jan 196
 Rosmanowska Monika 13

Rossa A. 122, 130, 137, 139
 Rotman Szloma vel Stanisław 283
 Rowicki 47
 Rozalicz Kazimierz 241, 243, 249, 253
 Rozenholc 112
 Rozenstein Chana 47
 Rozpłochowski Andrzej 346
 Rożek Jerzy 240
 Różycki Erazm 62
 Rückerl Adalbert 188
 Rudabrücke patrz Rudzki Most
 Rudnicki Jan 65
 Rudzka–Kietlińska Julia 442
 Rudzki Most 167, 176
 Rudzki Tadeusz 106, 107
 Rukowski 353
 Rulewski Jan 348
 Rupniewski Antoni 342, 345
 Ruta Z. 210
 Rutczyński 13
 Rutkiewicz Zofia 13
 Rybak Bogusław 239, 252
 Rybarski Feliks 442
 Rybich 45
 Rybnik, hitlerowski obóz pracy przy kopalni „Güntergrube” 165, 166
 Ryczan Kazimierz 458
 Rydz-Śmigły Edward 119, 311
 Rzepa Andrzej 341
 Rzepa Henryk 342
Rzepakowski A. 78, 79
 Rzędowski Marian 450

S

Sabat Bożena 13, 460, 461
 Sachsenhausen 165, 172, 173
 Sadkowski Józef 310
 Sadków k. Sandomierza 318
 Saj Wiktor 198, 199, 200
 Sajda Józef 348
 Sajda Włodzimierz 242
 Saletra W. 60
 Salita Radosław 235
 Samczyński Janusz 341
 Sandomierz 26, 343
 Sanecki S. 444

- Santiago-Valparaiso 434
 Sapieha Adam 71
 Sarna Edmund 367, 368, 374
 Sawin Kazimierz 223
 Sączewski A. 303
 Sączka Kazimierz 310
 Schaven k. Commern 170
 Schmitz 182
 Schön Gustaw 36, 43, 47
 Schörner Ferdynand 166
 Schultz 36
 Schwerin 172
 Serek Szczepan 341, 342, 348
 Serek Zygfryd 212, 226
 Serwicki S. 255
 Seweryn Jan 366
 Sęk R. 150
 Siedlce 79
 Siedlecki Edmund 150
 Siegelbaum L.H. 192
 Sieje patrz Kielce-Sieje 24
 Siemiradzki Eleuter 443
 Sienkiewicz Henryk 69
 Sienkiewiczowie 60
 Siennicy 35
 Sikorski Władysław 119, 296, 330
 Sikory-Tomkowięta 162
 Silver Józef patrz Lis Józef
 Sitkówka k. Kielc 313
 Siuda M. 357
Siudowski Jan 28, 41, 49
 Siwak Albin 353
 Skalbmierz 362
 Skalka Polska 162, 172, 177, 182, 188
 Skarszewy 168
 Skarżysko-Kamienna 124, 139, 153, 179, 196,
 321, 337, 338, 345, 347, 349, 351, 359–361,
 362, 364, 366
 Skibiński Leon 65, 107
 Skłoby 183
 Skorupka Ignacy 72
 Skorzeszyce 179, 181
 Skotny Andrzej 240
 Skórzyński J. 221
 Skronina 162
 Skrzetle patrz Kielce-Skrzetle
 Skulski Leopold 302
 Slie Boyles 219
 Słomka Antoni 196
 Słońsk n. Odrą 172, 173
 Słupsk 332
 Smith 432
 Smoleński 33
 Smoleński Kazimierz 303
 Snochowice 60
 Sobala Michał 461
 Sobczak Eugeniusz 290
 Sobczyński Antoni 72
 Sobibór, hitlerowski ośrodek zagłady 165, 172,
 175
 Sobień 162
 Sochy 162
 Sokołowice k. Oleśnicy 13
 Sokołowski Hil 47
 Solak Z. 379
 Sołtysiak Grzegorz 200
 Sonnenburg patrz Słońsk n. Odrą
 Sosnowiec 61, 65, 119, 124, 125, 129, 135, 304,
 313
 Sowiński Janusz 340, 341
 Spielker Alfred 176
 Sroka 45
 Stachanow 198
Stachula A. 117, 118, 121, 122, 132, 136, 138
 Staedtke Helmut 176
 Stajberg 47
 Stalin Józef 194
 Stalinogród (Katowice) 314
 Stalowa Wola 337
 Standzikowska Wiesława 234
 Standzikowski Wiesław 233, 236, 237, 239, 242
 Stanisławów 289
 Starachowice 192, 194, 196, 197, 199, 205, 308,
 337, 338, 342, 345, 347, 351, 359, 360, 362,
 364, 366
 Starachowice, hitlerowski obóz koncentracyjny
 172
 Starobielsk 350
 Stasiowski Tadeusz 237, 238, 244, 246, 255, 256
 Staszic Stanisław 17, 291
 Staszów 433
 Staszyński Edmund 222
 Stawiany-Lipniki 362
 Stąporków 366

Steciak Marian 373
 Stefanków 183
 Stefańczyk Kazimierz 450
 Stegner T. 88
 Steiner Tadeusz 50
 Stelmasiński Marian 340
 Stępień Anna 234, 235, 242
 Stępień Jerzy 337, 345, 346, 348–350, 352
 Stępniewski K. 111
 Stojowsko 302
 Stolarczyk Piotr 461
 Stolarski 45, 47
 Stożeczki 43
 Stryjeński Karol 106
 Strzelecki E. 84
 Studzińska Anna 13
 Stutthof 165
 Suchedniów 153, 362
 Suchodolski Stanisław 441
 Suliga Franciszek 442
 Suliszów 353
 Suszał Marian 237, 238, 245, 253, 254, 256
 Suttrop 171
 Swakopmund 434
 Swianiewicz S. 192
 Sypuła Franciszek 212
Szabat B. 56, 58, 88
 Szafnicki Henryk 150
Szafrański A.L. 71, 74
 Szałas Komorniki 183
 Szałas Stary 183
 Szaran Janusz 238, 245, 256
 Szarota T. 191
 Szczecyn 162
 Szczepanowski 32
 Szczepański Jerzy 14, 26, 37, 49, 50, 88, 455
 Szczerbiński M. 151
 Szebnie, hitlerowski obóz koncentracyjny 172
 Szermentowska Wanda (z d. Szawłowska) 449
 Szermentowski Henryk 449
 Szermentowski Józef 448, 449
 Szermentowski Józef, syn Józefa 449
 Szewna 252
 Szlejzinger 47
 Szmidt 33
 Szola Jan 450
 Szpakowski Stanisław 39, 40, 43, 47, 52

Sztajner Czesław 150
 Sztunke Meyer 37
 Szubert K. 102
 Szubin 167, 168
Szulc S. 78, 79, 83
 Szultz 36
 Szurmiak Dorota 224
 Szustaków 181, 182
 Szydłowiec 163
 Szydłówek patrz Kielce-Szydłówek
 Szydźnińscy 34
 Szyller Stefan 47
 Szymanowski Karol 460
 Szymczykowski Stefan 196
 Szymanowski Stanisław 375, 377
 Szyndler-Głowacki W. 200
 Szypa Lech. 450

Ś

Śliwiński W. 326
 Śmietanka-Kruszelnicki Ryszard 338, 357, 364
 Śniadowski Adam 235, 239, 245, 248, 250, 252–255
 Święcki Stanisław 443
 Święty Krzyż 49, 150
 Świtalski B. 102

T

Tarnobrzeg 345, 347
 Tarnopol 285
 Tarnowski Cezary 373
 Tarnów 195
 Tekieli Tadeusz 60
 Teliga Józef 354
 Teliga Stanisław 196
 Teodorowicz Józef 71
 Terlecki Zbigniew 212, 217–219, 223
 Tiche 47
 Tober Wilhelm 182
 Tomaszewski Stefan 62, 63, 65
 Tomaszów Mazowiecki 149
 Trawiński Stefan 310
 Trawniki 172
 Trąbki Wielkie 166
 Treblinka, hitlerowski ośrodek zagłady 50, 165, 175, 436
Trojnicki N.A. 81, 88

Truskowski S. 139
 Trzcińska Jadwiga 449, 450
 Trzebońska Maria 340, 341
 Tuchola 167
 Tuszyński M. 142
 Tworogowski Krzysztof 460
 Tylmanowa 162
 Tymiński M. 192

U

Uherce 380
 Uhma S. 150
 Ulmanowa 32
 Unger Waclaw 310
 Urbach 47
 Urban J. 303
 Urbański Krzysztof 50, 77, 79, 82, 85, 88, 458
 Ustrzyki Dolne 174

V

Vevey 60

W

Wagner Tadeusz Jan 442
 Walchnowski Andrzej 65
 Walczyk Zbigniew 251
 Wałęsa Lech 346
 Warszawa 11, 24, 27, 30, 31, 32, 47, 52, 59, 62,
 66, 70, 88, 106, 107, 108, 110, 112, 117, 122,
 141, 154, 155, 167, 172, 176–178, 196, 212,
 213, 220, 221–225, 234, 256, 283, 290, 291,
 299, 302, 308, 311, 312, 318, 322–324, 326,
 334, 336, 338, 339, 341, 342, 345, 347, 351,
 354, 358, 380
 Warzycka 26
 Wąsik Zygmunt 249
 Wasilewski Zygmunt 442
 Wasser 47
 Wasserman Moszek 42
 Weber Franciszek 28
 Weber Johann 182
 Wędrychowski Leonard 323, 324
 Węgierek Mieczysław 340
 Węglarski Jerzy 295, 345, 350

Węglicki 45
 Welke Alfons 37
 Wentzki 38
 Werys Ryszard 244
 Wesółowski Stanisław 251
 Wesółowski Tomasz 340
 Wesółowski Walenty 32, 34, 36, 40
 Wessel 184
 Wester-Ohrstedt 169
 Whitechapel patrz Londyn-Whitechapel Wicks-
 burg 184
Wiech S. 81, 85, 91, 94–96
 Wieczyński J. 192
 Wiedeń 50, 110
 Wieliczko Janusz 233, 253
 Wieliczko Witold 232, 239, 254
 Wielka Wieś 182
 Wielopolski Aleksander 65
 Wielowiejski Władysław 65
 Wierzbica 195
 Wigura Józef 442
 Wijaczka J. 191
 Wikło E. 25
 Wilk H. 191, 195
 Wilkoszewski B. 444
 Windhock 434
 Wiślicki A. 322
 Wiślicz-Iwańczyk Eugeniusz 324
 Wiśniewski Jan 196
 Wiszniewski Kazimierz 450
 Witkowski Tadeusz 206
 Własow 183
 Włodzimierski Julian 107
 Włoszczowa 67, 338, 345, 347, 351, 366
 Włoszek Szymon Tadeusz 11, 15
 Wodzinowski W.
 104, 111
 Wójcicki Adam 196
 Wojciechowski Marian 340, 341
 Wojciechowski Stanisław 302, 303
 Wójcik Andrzej 251, 256
Wójcik W. 141, 142, 143
 Wójtowski T. 192
 Wójtusik Józef 340
 Wolbrom 129
 Wólka Szczeca 162
 Wolski W. 192, 193
 Worobec-Witek Ludmiła 460

Wotliński Marian 341
 Wotliński Stanisław 342, 372
 Woźniakowski K. 142
 Wróblewski 45,47
 Wróblewski August 29
 Wróblewski Ryszard 341
 Wrzeszcz Jan 150
 Wydra-Zagórski Zdzisław 330
 Wygieźów 348
 Wygnański 47
 Wysocki Stanisław 341

Y

Yale 431

Z

Zabrze 166
 Zadzik Jakub 17
 Zagnańsk 24, 36, 133, 134
 Zagórze k. Będzina 68
 Zagórze k. Kielc patrz Kielce-Zagórze
 Zając Józef 130
 Zakrzewski Michał 212
 Zalewski Stanisław 106, 107
 Załęże k. Rzeszowa 380
 Zambrowski Roman 329
 Zamojski Stanisław 74
 Zamoście 176
 Zamość 173
 Zatorski Ludwik 340
 Zawadzki M. 100–103
 Zawiercie 65, 67, 125
 Ząbkowice 129
 Zbróg Leszek 212
 Zdziechowski Fortunat 65
 Zeithem Antoni 26
 Zembrzowski Mirosław 340, 341
 Zgórsko k. Kielc 181
 Ziajski Janusz Ryszard 239, 246, 255, 256
 Zieliński Maciej 340
 Zieliński Tomasz 449
 Zieliński Zbigniew 251
 Ziemkiewicz Zygmunt 198
Zientara B. 77, 88
 Ziębiński St. 354

Zitenberg Herszel 40, 47
 Złoto 47
 Zylberg Mordka 47
 Zylberg Fiszek Mordka 43

Ż

Żaboklicki Andrzej 11
 Żak Bogusław 244–246, 255
 Żak Stanisław 378
 Żandarowa Maria 198
 Żurawicka J. 85
 Żyła Czesław 249
 Żytomierz 74